

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ได้มีการกำหนดขอบเขตของการเสนอผลการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายและองค์ประกอบของจริยธรรม
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจริยธรรม
3. จริยธรรมในสังคมไทย
4. สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรม
5. การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา
 - 5.1 จริยศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 5.2 หลักการและจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียน
 - 5.3 วิธีการสอนจริยธรรมในโรงเรียน
6. การสังเกตพฤติกรรมการสอน
 - 6.1 ความหมายของพฤติกรรม
 - 6.2 ความสำคัญของพฤติกรรมของครูและลักษณะของพฤติกรรม
 - 6.3 การสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู
7. พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่นักเรียน
 - 7.1 ด้านการแสดงตนเป็นแบบอย่าง
 - 7.2 ด้านการจัดโอกาสในการฝึกพฤติกรรมให้แก่นักเรียน
 - 7.3 ด้านการติดตามการปฏิบัติตนของนักเรียน
 - 7.4 ด้านการเสริมแรง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและองค์ประกอบของจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นเรื่องที่บรรดานักการศึกษาและนักวิชาการสนใจที่จะศึกษา เพื่อจะแก้ปัญหายุทธจริยธรรมในสังคมไทย และหาทางปลูกฝังให้บุคคลในสังคมมีจริยธรรม เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ในการศึกษาจริยธรรมได้มีผู้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ต่างๆ กันตามทัศนะของตน คือ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530) ได้ให้ความหมายว่า

จริยะ (จริยะ) น. ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ (ใช้เป็นคำหน้าสมาส) เช่น จริยศึกษา (ป.) จริยธรรม น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

พระยาอนุমানราชชน (2515) กล่าวว่า "จริยธรรมเป็นเรื่องวิชาสาขาหนึ่งของปรัชญา อันว่าด้วยคุณค่าเกี่ยวกับความประพฤติของสังคมว่าเป็นอย่างไรที่ถือว่าถูก หรือดี ควรประพฤติ และอย่างไรที่ถือว่าเป็นผิด หรือชั่วไม่ควรประพฤติแล้ววางเป็นหลัก กำหนดเป็นมาตรฐานขึ้นไว้อย่างกว้างๆ เพราะฉะนั้นวิชานี้จึงเป็นเรื่องค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องคุณค่าของความประพฤติในสังคม"

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า "จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์รวมทั้งพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ซึ่งสังคมต้องการให้มีในสมาชิกคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม"

ระวี ภาวิไล (2522) กล่าวว่า "จริยธรรม คือ แนวทางความประพฤติและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์"

วิทย์ วิศุทเวทย์ (2524) กล่าวว่า "จริยธรรม คือ พันธะหรือหน้าที่ที่เราปฏิบัติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางพระพุทธรศาสนา จริยธรรมคือการนำเอาความรู้ในความจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองหรือต่อสังคม"

กระมล ทองธรรมชาติ (2529) กล่าวว่า "จริยธรรม คือ การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ที่ดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม"

กู๊ด (Good, 1964) กล่าวถึงจริยธรรมว่า “จริยธรรม หมายถึง การปรับพฤติกรรมให้เข้ากับ กฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องหรือดีงาม”

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1971) กล่าวถึงจริยธรรมว่า “จริยธรรมเป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็น กฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งบุคคลพัฒนาขึ้น จนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง โดยสังคมจะเป็นตัวตัดสินผลของการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด”

เปียเจต์ (Piaget, 1960) กล่าวถึงจริยธรรมไว้ว่า “จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่ที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจ และ อนามัยของแต่ละบุคคล ความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของสิ่งที่ควรกระทำและสิทธิ”

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า “จริยธรรม คือ แนวทาง หรือ กฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม” ซึ่งจริยธรรมมีองค์ประกอบหลายประการ

องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมได้ดังนี้

กรมวิชาการ (2523) ได้สรุปว่า จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ได้แก่ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกผิดได้ด้วยความคิด
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการแสดงออก คือ พฤติกรรมที่บุคคลตัดสินใจที่กระทำถูกต้องหรือผิด ในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆกัน

ทงพระพุทโธศาสนา นั้น พระราชาวมุณี (2523) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น

1. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นรากฐานทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก

2. จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นการกระทำภายนอกที่เราสังเกตเห็นได้ เช่น การเอาใจใส่ในการทำงาน ความมีระเบียบวินัย แต่จริยธรรมที่แท้จริงนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระไม่ตกอยู่ในเงื่อนไขภายนอก เช่น ทำงานเพื่อผลของงานไม่ใช่เพื่อเงิน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524) แบ่งจริยธรรมออกเป็น 4 ด้านคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การบอกได้ว่าควรกระทำใดดีควรทำและควรกระทำใดเลวควรงดเว้น ความรู้เชิงจริยธรรมของคนเราจะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และสติปัญญา

2. ทักษะเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ชอบหรือไม่ชอบ ลักษณะนั้นเพียงใด ทักษะเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้นและในเวลาต่างกัน ทักษะเชิงจริยธรรมของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไป

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การยกเหตุผลมาอ้างถึงการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้นไม่ไปแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืน ค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ในสังคมนั้นๆ

บราวน์ (Brown, 1965) มีความเห็นว่าจริยธรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบคือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และความประพฤติ (Conduct) ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกของ ฮอฟแมน (Hoffman, 1979) ที่ว่ากระบวนการซึมซาบทางจริยธรรม (Moral Internalization) มี 3 กระบวนการที่เป็นอิสระจากกันคือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

จากองค์ประกอบของจริยธรรมที่นักจิตวิทยาหลายท่านได้จำแนกไว้ พอจะสรุปได้ว่าลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น มี 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก และองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยหลักทฤษฎีทางจิตวิทยาซึ่งมีนักจิตวิทยาหลายท่านได้กล่าวไว้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจริยธรรม

จริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นทฤษฎีทางจิตวิทยาจึงสามารถนำมาศึกษาและอธิบายได้อย่างเหมาะสม ซึ่งได้แก่ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification) ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม

(Behavior Modification Theory) และทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์พยายามค้นคว้าหาทฤษฎีที่จะอธิบายหาพัฒนาการด้านต่างๆของมนุษย์ รวมถึงด้านจริยธรรมด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์เชื่อว่าบุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาขึ้นจากพลังงานทางจิตที่เรียกว่า อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์ อีโก้ (Superego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด และจะผลักดันให้เด็กสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้ตนเองด้วย แต่อำนาจการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ อีโก้จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการ โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้นต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 3-6 ปี ซูเปอร์อีโก้จึงเริ่มพัฒนาขึ้นมา เพื่อควบคุมระบบจริยธรรมในตัวของบุคคล ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคม โดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งโดยมากก็คือ พ่อแม่ นั่นเอง (ธีระ พร ฤวารณโณ, 2528)

จากการศึกษาตามแนวนี จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะเป็นผู้มีจริยธรรมได้จะต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และการได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่ ทฤษฎีของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา ตามทฤษฎีของแบนดูรา การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งจะเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งจะเกิดจากการสังเกตตัวแบบซึ่งมี 3 ประเภท คือ ตัวแบบจริง ได้แก่ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมจริงให้เห็น ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ภาพยนตร์หรือรูปภาพต่างๆ และตัวแบบประเภทสุดท้าย ได้แก่ คำบอกเล่า หรือการบันทึก ซึ่งจะปรากฏในรูปของคำพูดหรือข้อเขียนต่างๆ ผลจากประสบการณ์ตรง และการสังเกตตัวแบบทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ทำให้สามารถคาดหวังได้ถึงวิธีที่จะนำผลที่พึงปรารถนามาสู่ตน และในขณะเดียวกันก็มองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลที่เสาร้ายต่างๆ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมต่างๆ และนำไปสู่การตั้งมาตรฐานการประพฤติสำหรับตัวเอง ตลอดจนการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามมาตรฐานนั้น (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมจะพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้นจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือ

การให้เห็นแบบอย่างหรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสม

ทฤษฎีการพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

นักจิตวิทยาผู้นำในกลุ่มนี้ คือ ลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) โคลเบิร์กเชื่อว่า จริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ มิได้เกิดจากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการเกิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นที่ต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนกลับและไม่มีการเร่งขึ้น

Kohlberg (1979) ได้แบ่งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ 6 ขั้นคือ

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรมของตนเอง (Preconventional Level) ระดับนี้ บุคคลจะเลือกตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น มักพบในเด็กอายุ 2-10 ปี ในระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 1 การเชื่อฟังเพื่อหลบหลีกการลงโทษ

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน ทำตามกฎหมาย หรือทำตามกฎเกณฑ์ของศาสนา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงบทบาททางสังคมได้ มักพบในช่วงอายุ 10-16 ปี ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 3 การทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ คล้อยตามผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 การทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม บุคคลจะรู้บทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ระดับที่ 3 ขั้นที่ทำตามค่านิยมสัญญา (Post Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก เคารพในสิทธิของผู้อื่นควบคุมบังคับใจตนเองได้ พบในช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 5 การมีเหตุผลและเคารพตนเอง ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล ทำความดีเพื่อความดี มีจิตใจกว้างขวาง

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา จะพบว่าจริยธรรมของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะหลายๆด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสติปัญญา เพราะบุคคลที่มีอายุมากย่อมมีโอกาสแห่งการเรียนรู้ทางจริยธรรมมากขึ้นด้วย และการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้นโดยพัฒนาการขั้นต่ำ และมุ่งยากน้อยกว่า ต้องเป็นสิ่งที่จำเป็นและต้องเกิดขึ้นก่อนขั้นสูงๆขึ้นไป

ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification)

ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้ คือ Rath, Harmin and Simon โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relativism) ที่มีหลักการว่าความถูกต้องดีงาม มิได้ขึ้นอยู่กับหลักการที่แน่นอนแต่จะแปรผันตามบุคคล และสภาพการณ์ต่างๆ ในหลักการของทฤษฎีการกระจ่างค่านิยมจะไม่กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝัง มีการยอมรับ การตัดสินใจ ความรู้สึก และค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยม คือ การชี้แนะ หรือการจัดการให้มีการชี้แนะโดยการตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดการถกเถียงกันเองว่า ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆนั้นเป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการของกระบวนการของ ค่านิยมหรือไม่ กล่าวคือ

1. เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระหรือเปล่า
2. ได้พิจารณาทางเลือกอื่นๆหรือเปล่า
3. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆหรือเปล่า
4. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
5. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผยหรือไม่
6. จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
7. จะกระทำซ้ำหรือไม่

(ชัยพร วิชาภาว, 2531)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม จะพบว่า ในการที่จะปลูกฝังจริยธรรม ให้แก่บุคคลนั้นไม่ควรจะไปกำหนดตัวจริยธรรมให้แต่ควรจะใช้คำพูด คำถาม เพื่อกระตุ้นให้บุคคลนั้นได้เกิด ความคิดใคร่ครวญ และตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นๆ ด้วยตัวของเขาเอง โดยไม่มีการชักจูงจากผู้อื่น

ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้คือ Skinner (อ้างถึงใน อภรณ์ ทุกกะมาน, 2528) ทฤษฎีนี้ประยุกต์มาจากทฤษฎี การวางเงื่อนไข การรวมวิบาก (Operant Conditioning) ที่อธิบายหลักการเรียนรู้ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ โดยอาศัยหลักการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำ อันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลธรรมที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก จะมีผลในการกำหนดถึงการแสดง พฤติกรรมนั้นในอนาคต (สมโภชน์ เอี่ยมสุภากิจ, 2526)

วิธีการของทฤษฎีนี้ ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไข การเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษ วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ ต้องจัดเงื่อนไขต่างเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัด เงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

เป็นทฤษฎีใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2534) ได้เสนอว่า ถ้าเปรียบเทียบพฤติกรรมต่างๆของคนดี คนเก่ง เหมือนผลไม้บนต้น การจะให้ผลตก ใหญ่ ทวานอ่วย ลำต้น ราก จะต้องสมบูรณ์ ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการ จึงเปรียบเสมือนลำต้นของต้นไม้จริยธรรมซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรมลักษณะทางจิตใจ 5 ประการ คือ

1. หักศนคติ คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง
2. เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือการเห็นแก่ผู้อื่น ส่วนรวม และหลักสากล มากกว่าเห็นแก่ตัว
3. ลักษณะมุ่งอนาคต สามารถคาดการณ์ไกลและสามารถควบคุมให้รอดได้ รอดได้อย่างเหมาะสม
4. ความเชื่ออำนาจในตนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วจะต้องได้รับโทษ
5. แรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์หรือความมุ่งมั่นบากบั่น พันฝ่าอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตาม

เป้าหมาย

พฤติกรรมของคนดี คนเก่ง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีลักษณะพื้นฐานทางจิต ซึ่งเปรียบเสมือนรากสำคัญของต้นไม้ ที่ชอบไชหาอาหาร มาเลี้ยงต้นได้อย่างเต็มที่หรือขาดแคลน

ลักษณะพื้นฐานทางจิต มี 3 ประการ คือ

1. สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาด เหมาะสมกับอายุ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็มีความสามารถทางการคิดที่เป็นนามธรรมขั้นสูงได้

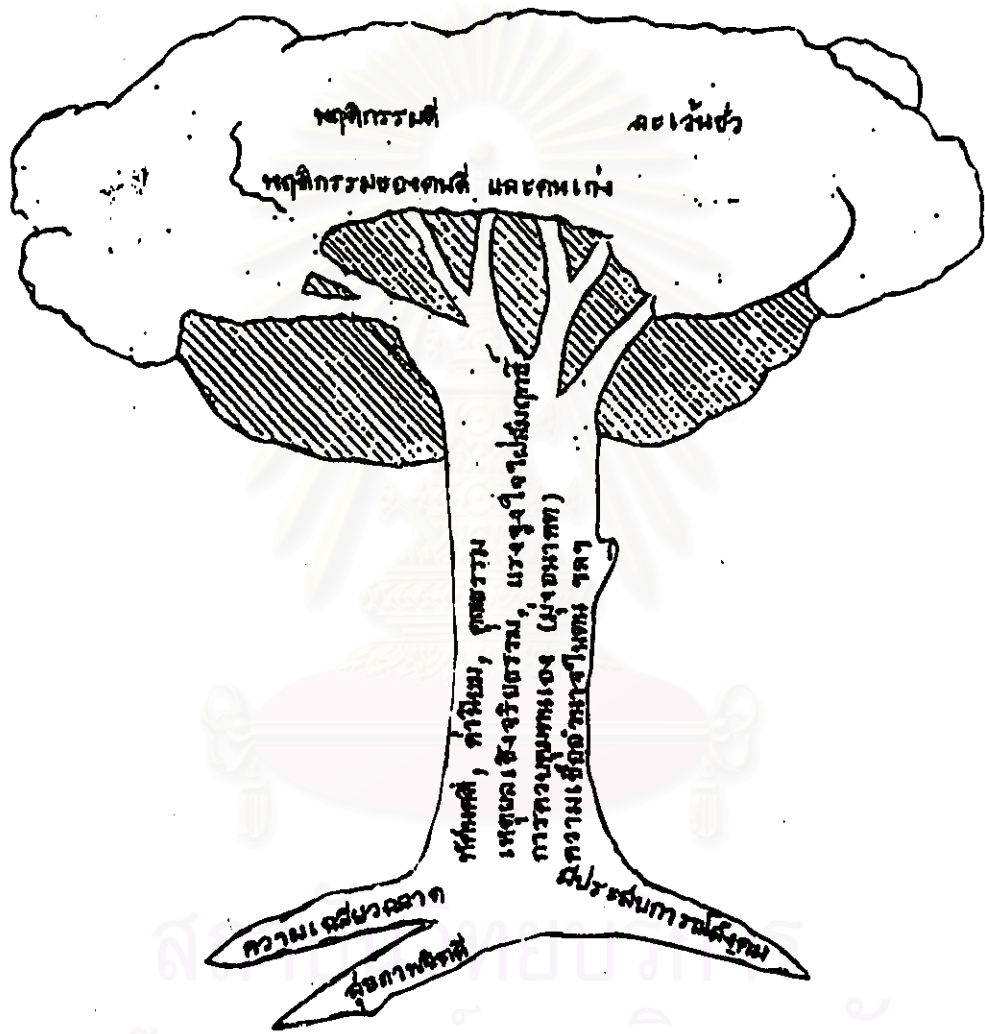
2. ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์ และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

3. มีสุขภาพจิตใจดี ซึ่งหมายถึง การมีความวิตกกังวลน้อย หรือในปริมาณที่เหมาะสมกับ

เหตุการณ์

ลักษณะพื้นฐานทางจิตทั้ง 3 ประการนี้เป็นสาเหตุสำคัญของการพัฒนาลักษณะทางจิตใจ 5 ประการที่ลำต้น และพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง ซึ่งเป็นผลไม้บนต้น ในทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนั้นมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่จะต้องเสริมตั้งแต่วัยเด็ก 2 ขวบ ขึ้นไป ควรพัฒนาการฝึกให้กระทำพฤติกรรมที่ดงามจนติดเป็นนิสัย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสามารถทำเป็นรูปภาพได้ดังนี้



สถาบันวิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจที่จะนำไปสู่
พฤกษกรรมทางจริยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน , 2534)

จริยธรรมในสังคมไทย

ในยุคที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และจิตใจของประชาชน คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมไทยได้เสื่อมคลายลง จึงทำให้มีบุคคลหลายฝ่ายเห็นว่าควรจะมีการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคมอย่างจริงจังเสียที

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของสิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องในสังคม มีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่คุณความดีของสังคมในส่วนรวม ดังนั้นจริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคม สังคมที่มีความเจริญย่อมประกอบด้วย บุคคลผู้ทรงคุณธรรม มีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่ทั้งสังคมใดมีคนที่มีคุณธรรมน้อย มีการประพฤติที่ไม่ดีไม่เหมาะสม เบียดเบียนผู้อื่นมากย่อมทำให้สังคมนั้นมีแต่ความเสื่อม อย่างไรก็ตามได้มีผู้ชี้ให้เห็นสาเหตุของความเสื่อมทางจริยธรรมในสังคมไทยดังต่อไปนี้

จากการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ได้มีการกล่าวถึงสาเหตุของความเสื่อมโทรมทางจริยธรรม 12 ประการดังนี้ (กรมวิชาการ, 2523)

1. สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ยั่วยู่ให้ทำชั่ว การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ดี และตัวแบบที่เลวทางสื่อมวลชน
2. ผู้คนหันเหออกจากคำสอนของศาสนา
3. ผู้กระทำความผิดกรรมมาก
4. ผู้คนเห็นแก่ตัวมาก
5. ผู้คนหันเหออกจากขนบจารีตเดิมมากขึ้น
6. ผู้คนมีความเห็นแก่ตัวหรือคำนึงถึงแต่เพียงผลประโยชน์ของตนเป็นพื้นฐานของการเลือกการตัดสินใจ
7. มีความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรมนุษย์มาก
8. มีความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรกายภาพมาก
9. การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมระบบทุนนิยม
10. บทบาทอันจำกัดของการศึกษา
11. จุดอ่อนของกลไกการศึกษาในการปลูกฝังจริยธรรม
12. ข้อจำกัดของการศึกษาในการปลูกฝังจริยธรรมเชิงพฤติกรรม

ปัญญา เมฆบุตร (2532) ได้กล่าวถึงความเลื่อมโทรมทางจริยธรรมว่ามาจาก

1. การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมตามแบบทุนนิยม แต่เดิมสังคมไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีการผลิตเพื่อเพียงพอกับความจำเป็นโดยอาศัยแรงงานและความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ และเมื่อประเทศไทยได้รับอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมสากลที่นำเอาเครื่องจักรกลมาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตในการส่งออกไปจำหน่าย และมีการใช้ระบบเงินตราเพื่อการซื้อขายและแลกเปลี่ยน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมของสังคม กล่าวคือ เกิดค่านิยมในการแข่งขันกันเพื่อความสำเร็จและความอยู่รอด ยึดถือความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นเครื่องวัดความเจริญ จนละเลยคุณค่าและความหมายในด้านจิตใจมนุษย์ เกิดการเอาตัวเอาเปรียบ ใช้ญาบาลฉ้อฉลซึ่งกันและกัน โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของบุคคลอื่น จริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนของความประพฤติที่ดี ที่นำไปสู่ความสุภาพงามกันของสังคมมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ในฐานะอุดมคติของสังคมไทยถูกละเลย และสังคมรับค่านิยมแบบทุนนิยมเข้ามาเป็นค่านิยมหลักของสังคม
2. บทบาทอันจำกัดของการศึกษา โดยมองเห็นว่าการศึกษาดูกำกัฏมบทกโดยการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมของสังคม ที่เน้นการแข่งขันและนิยมความสำเร็จทางวัตถุโดยไม่ได้เน้นถึงวิธีการที่ได้มาซึ่งความสำเร็จนั้น
3. จุดอ่อนของกลไกการศึกษาในการส่งเสริมจริยธรรมเกิดขึ้นภายในในระบบการศึกษาเอง ซึ่งได้แก่
 - 3.1 หลักสูตร หลักสูตรจริยธรรมที่ใช้สอนในโรงเรียนมีสัดส่วนน้อยกว่าเมื่อเทียบกับวิชาการอื่นๆ อีกทั้งบทเรียนทางจริยธรรมก็ไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยและดึงดูดความสนใจเท่าที่ควร หรือให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และอันที่จริงการสอนจริยธรรมไม่ใช่สิ่งจำกัดที่อยู่ในชั่วโมงหน้าที่พลเมืองหรือศีลธรรมเท่านั้น แต่ครูผู้สอนสามารถที่จะถ่ายทอดให้แก่นักเรียนได้ ไม่ว่าจะเป็นวิชาอะไรก็ตาม
 - 3.2 วิธีการสอน ที่ใช้อยู่ในโรงเรียนยังมีลักษณะการสั่งสอนโดยครูสวมบทบาทของผู้มีอำนาจเด็ดขาดที่จะกำหนดว่า นักเรียนควรจะเรียนอะไร และอย่างไร
 - 3.3 ผู้สอนจริยธรรม บางครั้งพบว่า ครูที่มีหน้าที่สอนจริยธรรมขาดความเข้าใจ และความมั่นใจ ถือว่าภาระหน้าที่นี้เบาเบื่อง่าย และมักโยนความรับผิดชอบในการสอนจริยธรรมซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ครูหลายคนยังไม่ได้วางตัวในฐานะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน และไม่ได้ปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน
4. ข้อจำกัดของการศึกษาในการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพฤติกรรม การสอนในด้านจริยธรรมเป็นเพียงการให้ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับอะไรควรไม่ควร แต่ไม่ได้ฝึกฝนในด้านพฤติกรรมของผู้เรียนไปด้วย ฉะนั้นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้จึงจำกัดอยู่ในระดับความสามารถทางสมองในการจดจำบทเรียน ไม่ได้เป็นการวัดพฤติกรรมว่า ผู้เรียนหลังจากได้รับความรู้แล้วจะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้หรือไม่ การสอนจริยธรรมจึงไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธที่สอดคล้องกันระหว่างความรู้และพฤติกรรมได้ เพียงแต่หวังว่าเมื่อผู้เรียนมีความรู้ในด้านจริยธรรมแล้ว คงจะมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ในนั้นๆ

จากหนังสือแนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย (2523) มีท่านผู้รู้ได้กล่าวถึงปัญหาในการส่งเสริมจริยธรรมไว้ดังนี้

สมทรง ปุณฺณฤทธิ กล่าวว่ ทางด้านโรงเรียนที่ถูกโจมตีมาก ได้แก่เรื่องครู และวิธีสอน คือ ครูได้รับการอบรมมาในแบบเก่าโดยยึดตำราเป็นพระคัมภีร์ จึงถ่ายทอดแต่ความจำให้กับนักเรียน แต่การปลูกฝังจริยธรรมนั้นพูดไปให้ตายจริยธรรมก็ไม่เกิด ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการเร่งเร้าให้เกิดความรู้สึกซึ่งในจริยธรรมการสอนจริยธรรมจะสอนอย่างฉาบฉวยไม่ได้ควรเริ่มจากการทำจิตใจให้สงบเสียก่อน แล้วอธิบายให้เห็นกฎแห่งความจริง ปลูกฝังให้ลึกถึงวิญญาณ

นิชิต สุทธพิทักษ์ กล่าวว่ ครูที่สอนจริยศึกษาไม่ใช่หวังจะให้เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งหมด ไม่ใช่หวังจะให้ได้คนที่ดีพร้อมทุกอย่าง ถ้าเราต้องการครูที่ดีพร้อมคงหาไม่ได้ แต่ครูจำเป็นต้องมีความจริงใจและมีลักษณะแสวงหาสังขาร แสวงหาความจริง โดยหลักวิทยาศาสตร์ โดยหวังที่จะหาข้อยุติโดยเหตุและผล และนำเอาหลักการนี้ไปใช้สอนในลักษณะต่างๆ ให้สัมพันธ์กับจริยธรรมต่างๆ เด็กก็รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดและเห็นว่าครูพยายามปฏิบัติอยู่ แต่บางอย่างหรือหลายอย่างครูก็เอาชนะไม่ได้

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยมีสาเหตุมาจากระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามแนวของทุนนิยม และมาจากข้อจำกัดบางประการในระบบการศึกษาเอง อำนวย ทะหงศ์แก และ ชัยนธ์ วรรณะภุติ (2521) ได้เสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. แสวงหาและกำหนดจริยธรรมในการส่งเสริมใหม่ กล่าวคือ จะต้องเป็นแนวทางการส่งเสริมที่เน้นความพอดีระหว่างความก้าวหน้าในด้านวัตถุและจิตใจ ความพอดีระหว่างความสำเร็จในด้านส่วนตัวและส่วนรวม และการตระหนักถึงความเสมอภาคของทุกคนในสังคม การแสวงหา และการกำหนดแนวทางใหม่มิใช่เป็นของง่ายที่จะทำได้เพียงคนเดียว จำเป็นต้องอาศัยการร่วมพลังเพื่อเรียกร้องให้เกิดการกำหนดแนวทางนี้อย่างจริงจังในระดับนโยบายของประเทศ วิธีหนึ่งอาจจะทำได้โดยนักวิชาการที่เข้าใจปัญหาเหล่านี้รวมตัวกันเสนอความคิดให้ผู้มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย เพื่อนำไปปฏิบัติในรูปของการวางแผนพัฒนาประเทศ อีกวิธีหนึ่ง คือ การวิจัย และเผยแพร่ปัญหานี้ให้แก่สังคมส่วนรวมได้มีโอกาสรู้ถึงสาเหตุของปัญหา เพื่อที่จะใช้ช่องทางที่มีอยู่ผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาดังต่อไป

2. ปรับปรุงการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ปัญหานี้เกิดขึ้นมาจากข้อจำกัดทางการศึกษาในเรื่องหลักสูตร วิธีสอน และตัวผู้สอน ฉะนั้นในวงการศึกษาก็ต้องแก้ปัญหานี้โดยปรับปรุงหลักสูตรการสอนจริยธรรม วิธีการสอน รวมทั้งการวัดผลใหม่ คือ ควรจะมีการเพิ่ม หลักสูตรด้านนี้ให้มากขึ้น และให้สอดคล้องประสานกันทุกวิชา ซึ่งหมายความว่า ภากระสอนจริยธรรมมิใช่เป็นเรื่องของครูสอนหน้าที่ศีลธรรมแต่ผู้เดียว ผู้สอนวิชาอื่นก็มีหน้าที่ในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ลูกศิษย์ของตนเช่นกันด้วย

ในด้านตัวผู้สอน ซึ่งหมายรวมถึง พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู พระ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ สื่อมวลชนก็มีความจำเป็นจะต้องพิจารณาทำความเข้าใจบทบาทและปัญหาของแต่ละฝ่ายอย่างจริงจังด้วย รวมทั้งมีความจำเป็นต้องสร้างจริยธรรมสำหรับผู้สอนจริยธรรมอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้มีความมั่นคงในการทำหน้าที่ ในการส่งเสริมจริยธรรม และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี

3. การกำหนดผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดจริยธรรม การส่งเสริมจริยธรรมให้แก่สมาชิกของ สังคมเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับสถาบันหลายสถาบัน ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่สถาบันต่างๆ จะต้องประสานสัมพันธ์กันในการส่งเสริมจริยธรรม มิใช่ถือว่าการสอนจริยธรรมเป็นเรื่องของโรงเรียนและวัดใน ศาสนาแต่ผู้เดียว นั่นคือ ทุกสถาบันจะต้องเข้าใจว่าแต่ละฝ่ายต่างก็มีหน้าที่ในการถ่ายทอดค่านิยมทางจริยธรรม เหมือนกัน และมีส่วนรับผิดชอบอยู่ตลอดเวลา การศึกษาจริยธรรมนั้นเหมือนกับการศึกษาทั่วไปที่เกิดขึ้นได้ทั้ง ในรูปแบบและนอกรูปแบบ และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่จะต้องมีการปรับปรุง มีการแก้ไขให้มีพลังชีวิตใหม่อยู่ ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของสังคมและเป็นพลังจริยธรรมที่กล้าแข็งเพื่อควบคุมความ ประพฤติต่อไป

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรม

สถาบันหรือแหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างทางจริยธรรม และมีบทบาทเกี่ยวข้องในการเตรียม เยาวชนของเราให้เป็นผู้มีจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นั้น ได้แก่ บุคคลและสถาบันทั้งปวงที่แวดล้อม เยาวชนอยู่ ซึ่งข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สถาบันครอบครัว อันได้แก่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนสมาชิกอื่นๆ ใน ครอบครัว จะเป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดคุณลักษณะทางจริยธรรมให้แก่เด็ก มีงานวิจัย จำนวนมากทั้งในและนอกประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับลักษณะทาง จริยธรรมของเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏผลว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบได้รับความรักน้อย เด็กที่ได้รับการ อบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมมากจะมีลักษณะเชื่อฟัง สุภาพ เอื้อเฟื้อ แต่มีลักษณะขี้อาย เก็บตัว ใจน้อย และ ชอบพึ่งพาผู้ใหญ่ ส่วนเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อย จะไม่เชื่อฟัง ไม่มีความรับผิดชอบ และขาด สมาธิ ในขณะที่เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล จะเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าว รู้จักผิดชอบชั่วดี และ รู้สึกละเอียดใจเมื่อทำผิด

2. กลุ่มเพื่อน มีบทบาทสำคัญไม่น้อยในการสร้างค่านิยมและลักษณะทางจริยธรรมทั้งที่พึง ประสงค์และไม่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลมาก ดังที่ เพียเจท์กล่าวถึง "ขั้นยึดหลักแห่งตน" ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา ซึ่งตรงกับช่วงที่เด็กมีอายุ ระหว่าง 11-15 ปี ในขั้นนี้พัฒนาการทางสติปัญญาและประสบการณ์จากการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อน จะทำให้เด็ก รู้จักคิดก่อนตัดสินใจและรู้จักตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ส่วนโคลเบอร์ก ก็กล่าวไว้ในขั้นที่ 3 ของ "จริยธรรมระดับกฎเกณฑ์" ซึ่งเกิดในช่วงที่คนเรามีอายุประมาณ 10-13 ปี แรงจูงใจที่จะมีผลต่อพฤติกรรม

ของคนในชั้นนี้ก็คือ การได้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ตนเองเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งกลุ่มคนที่คนในวัยนี้เกี่ยวข้องมากที่สุดก็คงจะได้แก่กลุ่มเพื่อนนั่นเอง

3. สถาบันทางศาสนา สถาบันนี้มักมีความผูกพันกับคนในสังคม นับตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเหตุที่การนับถือศาสนาเป็นค่านิยมที่สำคัญของสังคมเกือบทุกสังคม และตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนก็ต้องการมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเฉพาะในยามที่เกิดความทุกข์อยู่แล้ว ดังนั้นคนทุกคนจึงมักเลือกนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง การรับเอาหลักธรรมในศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี การประกอบกิจกรรมตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาก็ดี มักจะทำให้คนเราเกิดมโนทัศน์ทางจริยธรรมในด้านต่างๆ ดังเช่นคนที่นับถือพุทธศาสนา หากกระทำการต่างๆ โดยปราศจากอกุศล (ความโลภ ความโกรธ และความหลง) และอคติ (ความรัก ความชัง ความเขลา และความกลัว) ตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ก็จะทำให้เกิดมโนทัศน์ในด้านความยุติธรรม สามารถตัดสินใจ หรือพิจารณาเรื่องต่างๆ ได้อย่างเที่ยงตรง หรือคนที่ทำบุญด้วยการปล่อยนกปล่อยปลา ก็อาจเกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับความเมตตาการุณาได้ เป็นต้น

4. สื่อสารมวลชน หรือ สื่อมวลชน สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ บทเพลง หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ประเภทอื่นๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมาก ซึ่งหากจะอธิบายตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา สื่อสารมวลชน หรือสื่อมวลชนก็จะมีบทบาทในการสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้กับคนเราได้ด้วยการให้เรียนรู้ผ่านตัวแบบใน 2 ประเภท คือ ตัวแบบสัญลักษณ์จากภาพยนตร์ และโทรทัศน์ เป็นต้น และตัวแบบที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ

5. สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งที่มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ทั้งในด้านพุทธิศึกษา และจริยศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในวัยเรียน โดยสถาบันการศึกษาอาจจัดวิชาจริยศึกษาขึ้นเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร หรืออาจส่งเสริมให้ครูทุกคนพยายามสอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาต่างๆ เพื่อมุ่งสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้พัฒนาขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง สำหรับในสังคมไทยกระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดแนวทางในการจัดจริยศึกษาสำหรับสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ไว้โดยการจัดจริยศึกษาตามแนวทางดังนี้

1. จัดโรงเรียน และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ ไม่ให้มีสภาพเสื่อมโทรมขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สภาพกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดที่ใดในโรงเรียน

2. หัวหน้าสถานศึกษา ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกๆ คนในโรงเรียนประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมตามหน้าที่ของตนเองโดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ สืบเนื่องไม่ขาดตอน

4. สังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน มีอิทธิพลในด้านจริยธรรมต่อนักเรียนมาก จึงควรจัดแนวปฏิบัติในด้านจริยธรรมภายในโรงเรียน โดยให้สัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียนอย่างเหมาะสม

5. กำหนดระเบียบของโรงเรียนในส่วนต่างๆ ตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครูต้องพำสอน และคอยเฝ้าดูเพื่อเป็นการฝึกวินัยในตนเองของนักเรียนไปในตัวด้วย

6. การสอนจริยธรรมในโรงเรียน จะต้องมีการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติโดยให้ปฏิบัติจริง และปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นการสำคัญ

7. สอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาอื่นๆ และการจัดกิจกรรมทุกประการของโรงเรียน

8. จัดให้มีอุปกรณ์การสอนจริยศึกษา กิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษา และห้องจริยศึกษา

ตามความเหมาะสม

9. จัดให้มีการประเมินผล และวัดผลการจัดและการสอนจริยศึกษาทุกระยะ และนำข้อประเมินผลและวัดผลมาปรับปรุงการจัดและการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน ให้นักเรียนได้มีคุณสมบัติสมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

จากสถาบันต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นว่าทุกสถาบัน มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการปลูกฝัง และการเสริมสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กทั้งนั้น และถ้าหากทุกฝ่ายทุกสถาบันให้ความร่วมมือกันในการปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรมในตัวเด็ก โดยเฉพาะเด็กในระดับประถมศึกษา ซึ่งควรจะได้รับ การปลูกฝังก่อนตามคำกล่าวที่ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย" เพราะหากเด็กวัยนี้ได้รับการปลูกฝังอย่างจริงจังแล้วเขาก็จะสามารถพัฒนาได้ดีในวัยต่อไป

การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กในโรงเรียนประถมศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง ที่พยายามสร้างคนในชาติให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ให้สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสงบสุข กล่าวคือ โรงเรียนนอกจากจะสอนวิชาความรู้ต่างๆให้กับนักเรียนแล้ว โรงเรียนยังทำหน้าที่ปลูกฝังและส่งเสริมคุณความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่งคือ จริยธรรมให้แก่สมาชิกในสังคมด้วย ด้วยหน้าที่ดังกล่าว โรงเรียนประถมศึกษาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา เพื่อให้ นักเรียนมีประสบการณ์และพัฒนาการเพียงพอที่จะออกไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้ โดยเฉพาะการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โรงเรียนได้มีแนวปฏิบัติดังต่อไปนี้ (สุนทร อมรวีวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระดับ, 2529)

1. ดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้านการจัดการกิจกรรม และโครงการทั้งที่เป็นกระบวนการของหลักสูตรประถมศึกษา และส่งเสริมหลักสูตรเพื่อให้ นักเรียนรู้จักผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติตนตามหลักของศีลธรรม ประเพณีและศาสนา

2. ประสานงานและร่วมมือกับสถาบันอื่นของสังคม เช่น ครอบครัว วัด องค์กร สมาคม อาสาสมัคร และหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการส่งเสริมจริยธรรมและคุณค่าทางจิตใจให้แก่ นักเรียน

3. จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความเป็นระเบียบ สะอาด สวยงามและสงบ เพื่อให้ นักเรียนเกิดความเคยชินกับสภาพดังกล่าว นอกจากนี้ครูและบุคลากรในโรงเรียนยังต้องทำตนเป็น ตัวอย่างที่ดีในด้านบุคลิกภาพ กิริยามารยาท และลักษณะนิสัยที่ดีอีกด้วย

4. โรงเรียนมีหน้าที่วางแผนในการป้องกัน และแก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนที่มีแนวโน้มไปในทาง เลื่อม โดยเน้นการป้องกันให้มากที่สุด โรงเรียนจึงควรจัดกิจกรรมและบริการในด้านการให้คำปรึกษาและ แนะนำ การติดต่อสัมพันธ์กับผู้ปกครอง เพื่อป้องกันปัญหาเมื่อเริ่มมองเห็นปัญหา และต้องแก้ไขปัญหามือ ปัญหาเกิดขึ้นแล้ว

โรงเรียนนอกจากจะสอนวิทยากรต่างๆให้แก่ นักเรียนแล้ว โรงเรียนยังทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรมให้ แก่สมาชิกของสังคมด้วย โดยโรงเรียนมีหลักสูตรที่แน่นอน มีหลักการถ่ายทอดปลูกฝัง ประเมินผลอย่างเป็น ระบบ จึงเท่ากับเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่เฉพาะอย่างในการปลูกฝังจริยธรรม การปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กเป็น ผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้น จะต้องมีการดำเนินงานร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียนด้วย ความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ในเรื่องของหัวข้อจริยธรรมหรือโมทัศน์ของจริยธรรม จะต้องตรงกัน ทั้งสังคมนอกโรงเรียนและในโรงเรียนด้วย เพื่อให้การปลูกฝังจริยธรรมมีลักษณะคงตัว คือ เป็นที่ยอมรับโดย ปราศจากข้อสงสัย หรือเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของตนเองและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จึงจำเป็นจะต้องมีการ ปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนอย่างเร่งด่วน

ในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนในระดับประถมศึกษาขึ้นไป ได้มีผู้เสนอแนวทางไว้หลายวิธี ดัง ต่อไปนี้

ชัยพร วิชาวุธ และ ชีระพร อุวรรณโณ (2525) ได้เสนอไว้ 4 วิธี คือ

1. การปลูกฝังค่านิยมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า V.C.) เป็นกระบวนการ การปลูกฝังจริยธรรมด้วยตนเอง คือ เด็กจะเรียนรู้ ค้นหาคำตอบ พร้อมทั้ง เป็นผู้เลือกที่จะปฏิบัติอย่างใดอย่าง หนึ่ง ในด้านความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกมา โดยมีผู้ใหญ่เป็นตัวชี้แนะ หรือ จัดการให้มีการชี้แนะอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เด็ก ได้ใช้ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเองพิจารณา เลือกกระทำตามที่ ตนตัดสินใจหรือยึดถือปฏิบัติเป็นพฤติกรรมของตนในที่สุด

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า M.R.) Kohlberg เชื่อว่า จริยธรรมของบุคคลจะพัฒนาตามระดับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันกับวัยของเด็ก วิธีปลูกฝังจริยธรรม ต้องใช้เหตุผล เพื่อให้เด็กรู้จักพิจารณา และมีเกณฑ์การตัดสินใจเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด

โดยการแลกเปลี่ยนทวณะ หรืออภิปรายร่วมกันในชั้นเรียนซึ่งอาจจะมีครูเป็นผู้ชี้แนะ ให้เหตุผลในชั้นสูงกว่านักเรียน

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification ย่อว่า B.M.) โดยเชื่อว่าพฤติกรรมของคนทั่วไปจะถูกควบคุมโดยเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ การเสริมแรงและการลงโทษ ดังนั้นถ้าต้องการปลูกฝังหรือรักษาพฤติกรรมใดที่พึงปรารถนาก็ให้เสริมแรงแก่ผู้กระทำ เช่น ชมเชย การให้รางวัล แต่ถ้าต้องการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาก็ใช้การลงโทษ เช่น การตำหนิ การงดของรางวัล ฯลฯ ในการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรมนั้น ผู้ใหญ่ควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ เพราะอาจทำให้เด็กพยายามหลีกเลี่ยง ต่อต้าน หรือลักลอบ ผู้ใหญ่จะเป็นผู้สังเกตการเปลี่ยนแปลง ประเมิน และปรับปรุง

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า S.L.) Bandura เชื่อว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจกฎเกณฑ์ สำหรับใช้ประเมินความถูกผิดของพฤติกรรมกฎเกณฑ์เหล่านี้ได้จากการเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น จากการสังเกตจากประสบการณ์ตรง ฯลฯ แล้วจึงแสดงออกเป็นพฤติกรรมความเชื่อของบุคคล การปลูกฝังจึงใช้การจัดเงื่อนไขการเสริมแรง การลงโทษตามวิธี B.M. พร้อมทั้งใช้การอภิปรายตามวิธี M.R. นอกจากนี้ มีการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ มีหลักเกณฑ์ตัดสินใจจะเลือกหรือไม่ประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งจากการที่เกิดการเรียนรู้

ขำเลียง วุฒิจันทร์ (2524) เสนอแนวทางในการส่งเสริมลักษณะทางจริยธรรมในโรงเรียนตามแนวทางดังนี้

1. จัดโรงเรียน และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ ไม่ให้สภาพเสื่อมโทรม ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สกปรกรกรุงรัง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็ตามที่อยู่ในโรงเรียน
2. หัวหน้าสถานศึกษา ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกคนในโรงเรียน ประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมตามหน้าที่ของตนเองโดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งใน และนอกห้องเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน
4. สังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียนมีอิทธิพลในด้านจริยธรรมต่อนักเรียนมาก จึงควรวางแนวปฏิบัติในด้านจริยธรรมภายในโรงเรียน โดยให้สัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียนอย่างเหมาะสม
5. กำหนดระเบียบของโรงเรียนในส่วนต่างๆตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครูต้องพำสอนและคอยเฝ้าดูเพื่อเป็นการฝึกวินัยในตนเองของนักเรียนไปในตัวด้วย
6. การสอนจริยธรรมในห้องเรียนจะต้องมีทั้งการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ โดยให้ปฏิบัติจริง และปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นการสำคัญ
7. สอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาอื่น และการจัดกิจกรรมทุกประการของโรงเรียน

8. จัดให้อุปกรณ์การสอนจริยศึกษา กิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษา และห้องจริยศึกษาตามความเหมาะสม

9. จัดให้มีการประเมินผลและวัดผลการจัดและการสอนจริยศึกษาทุกระยะ และข้อประเมินผล และวัตถุประสงค์มาปรับปรุงการจัดและการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน โดยให้นักเรียนได้มีคุณสมบัติสมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

ผลการสัมมนาเรื่อง หลักสูตรกับความหวังที่จะพัฒนาจริยธรรมของนิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาเนติศาสตร์ การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 1/2534 (อ้างถึงใน อุดุลย์ สารยะบาล, 2534) ได้สรุปแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมที่ควรจะเป็นในระดับประถมศึกษาไว้ดังนี้

1. ครูควรศึกษาหลักสูตร และวิเคราะห์ถึงจริยธรรมที่ต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวเด็กให้ชัดเจน โดยตีความหมายออกมาเป็นพฤติกรรมให้ชัดเจน
2. ครูผู้สอนต้องศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรมต่างๆให้เข้าใจ และสามารถนำมาปฏิบัติได้ รวมถึงทฤษฎีทางจิตวิทยาด้วย
3. ครูผู้สอนต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็กให้เด็กได้อยู่ใกล้ ซึ่งตัวอย่างที่ดีเมื่อเด็กได้เห็นตัวอย่างเช่นนั้นนานๆเข้าก็จะยอมรับ ดุดสีมจริยธรรม
4. ครูผู้สอนพยายามหาวิธีการสอนที่สร้างความสนใจของเด็ก มีการใช้สื่อการสอนที่น่าสนใจ และเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกในสถานการณ์จริงบ้างในบางโอกาส
5. สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อรอบตัวให้เด็กสามารถดุดสีมจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝัง
6. แสวงหาแบบอย่างวัฒนธรรมที่ดีงาม และชี้แนะให้เด็กเข้าใจ อาจเกี่ยวกับศิลปะหรือธรรมชาติก็ได้
7. มีการเสริมแรงเมื่อเด็กปฏิบัติตามจริยธรรมและมีการลงโทษในกรณีที่เด็กไม่ปฏิบัติตาม และหลังจากเด็กประพฤติสมควรแล้ว ก็ให้การเสริมแรงบ้าง ไม่เสริมแรงบ้าง ทำจนพฤติกรรมเชิงพฤติกรรมของนักเรียนนั้นคงอยู่ต่อไป
8. สร้างคำขวัญหรือภาษิตที่คนส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือร่วมกันได้ ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม
9. แนะนำหรือให้คำแนะนำปรึกษาเฉพาะเป็นรายบุคคล เพราะเด็กต้องการความใกล้ชิด ต้องการคำแนะนำ และต้องการแนะนำเป็นครั้งคราวโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กมีปัญหา
10. จัดกิจกรรมเสริมให้เด็กมีการปฏิบัติจริง
11. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน เมื่อได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งต่างๆทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในบ้านและนอกบ้าน ก็นำมาเล่าให้เด็กเห็นคุณค่า เห็นความหมายของสิ่งนั้น
12. ขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ให้ช่วยสอดส่องเอาใจใส่ในเรื่องจริยธรรมของเด็ก

สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กล่าวถึงแนวทางการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ในการสอนจริยศึกษา โรงเรียนควรเพิ่มเติมหลักธรรมและแนวคิดทางพุทธศาสนาให้แก่ นักเรียนด้วย
2. การส่งเสริมการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การยกย่องชมเชย และการประกาศเกียรติคุณนักเรียน เป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3. การให้การอบรม หรือการให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับจริยธรรมควรพยายามกระทำเป็นรายบุคคล หรือกลุ่มย่อย จะได้ผลและน่าสนใจกว่า
4. โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใกล้ชิดกับวัด ซึ่งอยู่ในชุมชนนั้น โรงเรียนจึงควรจัด กิจกรรมที่ก่อประโยชน์ แก่หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดโครงการธรรมทายาทเพื่อบวชเป็นสามเณร ใน ระหว่างปิดภาคการศึกษาด้วย
5. โรงเรียน คณะครู ร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น พบปะพูดคุย เยี่ยมเยียนตลอดจน ปรึกษาหารือ ร่วมกันตามโอกาสและความเหมาะสม ครูควรหาโอกาสติดตามผลนักเรียนแต่ละคน ตามสภาพที่ เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย
6. การจัดสิ่งแวดล้อม บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียน จะต้องสะอาดเป็นระเบียบ เรียบร้อย มีวินัยอยู่เสมอ ทั้งควรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมบางอย่างที่น่าสนใจ และชวนติดตามเกี่ยวกับ จริยธรรมอยู่เสมอ เช่นการติดรูปทางจริยธรรม คติสอนใจ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น
7. ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู ตลอดจนผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรจะได้มีการร่วมประชุมเพื่อ ปรึกษาหารือ กำหนดแผนงานการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน
8. ควรจัดให้มีการศึกษานอกสถานที่เพื่อจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนวิธีดำเนินงานการส่งเสริมจริยธรรมระหว่างโรงเรียน หรือหน่วยงานอื่น
9. โรงเรียนควรดำเนินการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรเร่งรัดหรือรีบร้อนเพื่อให้เห็น ผลงานในระยะเวลานั้นๆเป็นอันขาด
10. ควรพิจารณาบุคคลในชุมชนที่มีคุณธรรมดีเด่นมาร่วมเป็นวิทยากรบรรยาย

แสง จันทร์งาม (2530) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนใน 2 ลักษณะ คือ

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยวิธีการสอนในห้องเรียน ควรจะประกอบด้วยขั้นตอนใหญ่ๆ 4 ขั้นตอน คือ
 - 1.1 ขั้นเตรียมบทเรียน ครูควรจะได้เตรียมการสอนเป็นอย่างดี โดยครูจะต้องวางจุดมุ่งหมาย ในการสอนว่าจะสอนให้นักเรียนเกิดมีคุณธรรมอะไรขึ้นในใจในบทเรียนนั้นๆ
 - 1.2 ขั้นดำเนินการสอน ครูจะต้องดึงความสนใจของนักเรียน โดยการตั้งปัญหาต่างๆเพื่อนำ เข้าสู่เนื้อหาสาระของบทเรียน หรือการเล่าเรื่องประกอบ เช่น นิทานคติ นิยาย ชีวประวัติคนสำคัญ เหตุการณ์ จริงในอดีต เหตุการณ์จริงในปัจจุบัน เป็นต้น การเล่าเรื่องประกอบเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำสิ่งที่

เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ในการเล่าเรื่องประกอบ ครูจะต้องใช้คำศัพท์ง่ายๆ ประโยคง่ายๆสั้น เพื่อให้ นักเรียนฟังเข้าใจได้ และเกิดความรู้สึกคล้อยตาม และควรคำนึงถึงประสบการณ์ของนักเรียนด้วย การเล่าเรื่อง ควรใช้เสียงดังพอที่จะได้ยินทั่วถึงกัน ปรับระดับเสียงให้สูงต่ำ ช้าเร็วตามจังหวะ ใช้มือและหน้าตาทำท่าทาง ประกอบ นอกจากนั้นครูควรจัดหารูปภาพ แผนภูมิ แผ่นป้าย หรือวัตถุสิ่งของอื่นๆมาประกอบการเล่าเรื่องด้วย

1.3 ขึ้นทบทวนเรื่องราว ครูควรจะถามคำถามเกี่ยวกับเรื่องราวนั้นๆว่ามีคุณค่าทางจริยธรรมอย่างไร นักเรียนควรนำมาเป็นตัวอย่างหรือไม่

1.4 ขึ้นสรุปย่อหลักจริยธรรม ชั้นนี้เป็นชั้นที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นหัวใจของบทเรียนนั้นๆ ครูควรเตรียมบทสรุปไว้ล่วงหน้าโดยแต่งเป็นข้อความที่กระชับ กระชับรัดแต่ลึกซึ้งกินใจ

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยวิธีการสอนจริยธรรมนอกห้องเรียน ครูสอนจริยธรรมที่มุ่งผลดีจริงๆ จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อความประพฤติของนักเรียนตลอดเวลา ไม่ใช่มุ่งให้นักเรียนสอบได้คะแนนดี อย่างเดียวเท่านั้น แต่ครูควรจะให้บทเรียนทางจริยธรรมแก่นักเรียนทันที ทุกครั้งที่สถานการณ์อำนวย ไม่ว่าจะ เป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ซึ่งมีวิธีการปลูกฝังจริยธรรมนอกห้องเรียนดังต่อไปนี้

2.1 ตอนเช้าแถวเคารพธงชาติ ครูใหญ่หรือผู้ได้รับมอบหมายควรหาเรื่องต่างๆทั้งในอดีตและปัจจุบันเล่าให้นักเรียนทั้งโรงเรียนฟังวันละเรื่อง และสรุปด้วยจริยธรรมที่ประทับใจ ถึงแม้ว่าจะเป็นจริยธรรมอัน เดียวกัน แต่เรื่องประกอบต่างกันก็อาจเล่าซ้ำอีกได้ เรื่องใดๆก็ตามที่นักเรียนได้ยินอยู่เสมอ แม้จะไม่ชอบหรือไม่อยากฟังมันก็จะค่อยๆซึมซาบเข้าไปอยู่ในจิตใต้สำนึกและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของนักเรียนโดยไม่รู้ตัว การสั่งสอนที่ควรกระทำอยู่เสมอ นั้นอาจจะไม่เห็นผลทันที แต่จะให้ผลเมื่อถึงเวลาเปรียบเหมือนการปลูกพืชลง ไปในดิน ตอนแรกๆ จะไม่เห็นผลใดๆ แต่จะได้ผลในอนาคต เพราะฉะนั้นครูจึงไม่ควรทอดทิ้งในการสั่งสอน อบรมนักเรียนเป็นอันขาด

2.2 เมื่อมีเหตุการณ์ใดๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ดีหรือร้าย ควรนำมาเล่าให้นักเรียน ฟังแล้วให้บทสรุปทางจริยธรรมจากเรื่องนั้นๆแก่นักเรียน

2.3 เมื่อนักเรียนทำความผิดหรือแสดงพฤติกรรมใดๆ ที่ขัดกับหลักจริยธรรม ควรเรียกตัว มาแนะนำสั่งสอนด้วยความเมตตากรุณา พยายามพูดให้นักเรียนรู้จักยอมรับผิด และให้เกิดความเสียใจ และ ให้สัญญาว่าจะไม่ทำอีก ถ้านักเรียนทำความผิดเดิมอีกเป็น ครั้งที่ 2 ควรเรียกมาสอบถามแนะนำและคาดโทษไว้ และถ้าทำความผิดอีกเป็นครั้งที่ 3 โดยไม่มีเหตุผลที่เพียงพอ ก็ควรลงโทษได้ และควรหามาตรการแก้ไขอย่าง อื่นต่อไป

2.4 การกระทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เชิญชวนให้บริจจาคทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมโรงเรียน ที่ประสบเคราะห์ร้าย ให้ทำความสะอาดโรงเรียน พาไปพัฒนาวัด ให้เล่นกีฬาแล้วสอนให้รู้จักแพ้ รู้จักชนะ เป็นต้น

2.5 การพานักเรียนไปดูงานจริง ที่อาจจะให้บทเรียนทางจริยธรรมได้ เช่น พาไปดูเรือนจำ โรงพยาบาล สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก สถานเลี้ยงเด็กกำพร้าอนาถา โรงพยาบาลเด็กปัญญาอ่อน โรงพยาบาล โรคเรื้อน ซึ่งนักเรียนจะเกิดความสะเทือนใจมากๆ เหมาะที่จะย้ายบทเรียนทางจริยธรรมลงไปในจิตใจ นอกจากนี้

ภาพยนตร์และละครดึกๆที่มีคติสอนใจก็ควรพานักเรียนไปชม สิ่งเหล่านี้อาจให้ความสะเทือนใจและบทเรียนทางจริยธรรมได้ดีเช่นเดียวกับของจริง

การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนนั้น การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่ต้องกระทำ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุด คือ ตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติ ซึ่งพระราชวรมุนี (2524) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างศรัทธาไว้ว่า ต้องอาศัยปัจจัย 2 ประการ คือ

1. โปรโตโมสะ หมายถึง เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจงอธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น โดยบุคคลนั้นมีคุณสมบัติความเป็นกัลยาณมิตร องค์ประกอบดังกล่าวเป็นองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมหรือเรียกว่า "วิธีการแห่งศรัทธา"

วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธาและอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระหว่างการศึกษาอบรม ต้องพิจารณาให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนให้ได้ผลดีที่สุด สุนน อมรวิวัฒน์ (2530) กล่าวว่า ศรัทธาที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์อย่างลุ่มหลง แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาควบคุมส่งเสริมความคิดวิเคราะห์และได้ทดลองปฏิบัติจนประจักษ์ความจริงด้วยตนเอง ลินความสงสัยและเกิดศรัทธาคือมั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า มั่นใจว่าพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ พระราชวรมุนี (2524) กล่าวว่า ในระบบการศึกษาอบรมจำกัดให้เป็นโปรโตโมสะ หรือวิธีแห่งศรัทธามุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตร หรือ กัลยาณมิตรตา กล่าวคือ ความมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวผู้อบรมสั่งสอนคือ พ่อแม่ ครู อาจารย์ ฯลฯ รวมทั้งคุณสมบัติของครูผู้สอน หลักการ วิธีการ อุปกรณ์ ฤกษ์ยามต่างๆในการสอน และการจัดดำเนินการต่างๆ ส่วนสุนน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้สรุปความเป็นกัลยาณมิตรในวิธีการแห่งศรัทธาในระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี ว่า กัลยาณมิตรประกอบด้วย บุคลิกภาพ คุณธรรม ความรู้ วิธีการสั่งสอนในสิ่งแวดล้อมที่มีบรรยากาศและแรงจูงใจ

2. โยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย) คือ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นหรือการคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามสิ่งนั้นๆมันเป็นของมันและโดยวิธีหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆหรือปัญหานั้นๆออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตันทน อุปทานของตนเข้าจับ (Analytical relation : reasoned or systematic attention) ปัจจัยนี้เรียกว่า ปัจจัยโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยในตัวบุคคล เรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในดังกล่าวย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ การอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยตามคำแนะนำชักจูงได้ง่าย แต่ต้องอาศัยการฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวไปถึงที่สุดได้ นอกจากนี้คนที่มิปัญญาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีแต่ก็อาจต้องอาศัยการแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทาง (พระราชวรมุนี, 2524)

สมุน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้นำหลักของศรัทธากับโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยอธิบายว่า

การสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีลักษณะบูรณาการของหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมกลมกลืนได้สัดส่วนสมดุลกัน มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จัดปัจจัยภายนอกที่เหนียวแน่นส่งเสริมจิตใจ และปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อในตัวครูผู้สอน สารที่เรียนและวิธีการเรียนว่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียน เน้นการคิดวิเคราะห์อย่างแยกย่อย ใช้วิธีการแห่งปัญญาในการศึกษาเล่าเรียน การคิดเป็น ปฏิบัติเป็น และแก้ปัญหาเป็นในสาระความรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอน

การสร้างศรัทธาเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประสบการณ์ทางการศึกษา ดังนั้นก่อนที่จะเริ่มต้นกระบวนการสอน ทั้งครูและศิษย์จะต้องมีความเชื่อมั่นในสาระความรู้ที่จะศึกษา และมีความคิดเห็นว่าสาระความรู้นั้นจักช่วยนำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งจะช่วยให้เกิดแรงพอใจ ใฝ่รู้ วิจารณ์ ความพากเพียรพยายาม จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา การตรិตรองใคร่ครวญเหตุผล ฉะนั้นในชั้นของศรัทธาจึงมีองค์ประกอบคือ คำสั่งสอนที่ดี สั่งสอนโดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ศิษย์มีฉันทะ ฝักใฝ่ใฝ่ในคำสั่งสอนนั้น บรรยายภาคและสิ่งแวดลอมส่งเสริมการเรียนรู้ ครูมีวิธีการสอนที่ดี

นอกจากนี้ ศาโรช บัวศรี (2527) ยังได้เสนอวิธีดำเนินการเพื่อปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียน ซึ่งสามารถกระทำดังต่อไปนี้

1. ตั้งคณะกรรมการจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานในเรื่องจริยธรรม ตลอดทั้งปี และคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดขึ้น ตลอดจนดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
2. จัดให้มีแผนงานการส่งเสริมจริยธรรม โดยดำเนินการดังนี้
 - 2.1 สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดลอมที่เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษอบรมและการปฏิบัติเรื่องจริยธรรม เช่น
 - 2.1.1 คณะครูร่วมกันประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
 - 2.1.2 ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว ให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นว่าการประพฤติตนตามแนวทางของจริยธรรมเป็นสิ่งมีเกียรติยิ่ง ไม่เป็นสิ่งที่น่าอาย เพราะสิ่งน่าอายนั้นคือการทำ ความชั่ว
 - 2.1.3 ตั้งกลุ่มหรือชุมนุมจริยธรรมศึกษาขึ้นในโรงเรียน
 - 2.2 จัดให้มีการอบรมจริยธรรมโดยต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรมได้แก่
 - 2.2.1 พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ
 - 2.2.2 ผู้บริหารโรงเรียน
 - 2.2.3 ครูประจำชั้น และครูเวรประจำวัน
3. จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น

- 3.1 ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรม หรือละเลยต้องลงโทษตามควรแก่การณอย่างเคร่งครัด
- 3.2 ผู้ใดประพฤติดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติผู้ผู้นั้นอย่างดี

จากแนวทางการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนในระดับประถมศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งได้แก่ การสร้างศรัทธาให้เกิดแก่นักเรียนในการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม การแสดงตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน การกำหนดระเบียบข้อบังคับ การควบคุมติดตามผล และต้องมีการปลูกฝังจริยธรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนด้วย รวมไปถึงการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้สอดคล้องกับการสอนของครู และการจัดกิจกรรมด้านจริยศึกษา เพื่อที่นักเรียนจะได้มีความรู้ความเข้าใจว่าการประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกตองตงามนั้น เป็นสิ่งที่สังคมโดยส่วนรวมยอมรับ ตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

จริยศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ประไพพรรณ โกศัยสุนทร (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงเนื้อหาจริยธรรมในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ว่าในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน.) ยังคงกำหนดให้มีเนื้อหาในเรื่องจริยธรรมและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอยู่ โดยใช้ชื่อว่า จริยศึกษา และได้ปรับคุณธรรมในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ซึ่งจากเดิมมี 30 คุณธรรมให้เหลือเพียง 13 คุณธรรม ทั้งนี้ได้รวบรวมคุณธรรมซึ่งจัดอยู่ในพวกเดียวกัน หรือครอบคลุมกันอยู่และสามารถสอนไปด้วยกันได้ และยังได้เพิ่มคุณธรรมใหม่ ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในการพัฒนาตนเอง พัฒนาการอาชีพ และพัฒนาสังคม คุณธรรมทั้ง 13 ประการ ได้แก่

1. ความใฝ่รู้
2. ความขยัน
3. ความประหยัด
4. ความซื่อสัตย์
5. ความมีระเบียบวินัย
6. การตรงต่อเวลา
7. ความสามัคคี
8. ความเสียสละ
9. ความเมตตากรุณา
10. ความกตัญญูกตเวที
11. ความยุติธรรม
12. ความอดทน
13. ความเป็นผู้มีวิถัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี

เนื้อหาคุณธรรมทั้ง 13 ประการนี้ มิได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงระดับชั้นคือ ป. 1 - 2, ป.3 - 4 และ ป.5 - 6 เหมือนกลุ่มประสบการณ์อื่นๆ ทั้งนี้เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นคุณธรรมที่จำเป็นจะต้องปลูกฝังในตัวผู้เรียนพร้อมๆกันไปให้ครบทุกประการ แต่ในหลักสูตรได้แตกย่อยออกมาในลักษณะของกิจกรรมเชิงปฏิบัติเป็นข้อๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สอนมองเห็นแนวทางในการจัดกิจกรรมได้เด่นชัดยิ่งขึ้น และสามารถเลือกกิจกรรมต่างๆที่เสนอแนะไว้ตามความยากง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับวัยของเด็กแต่ละชั้น นอกจากนั้นเนื้อหาและกิจกรรมต่างๆในจริยศึกษาหรือคุณธรรมดังกล่าวนี้ ยังเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ได้เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายให้คุณธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ปัญหาตลอดจนการยกระดับจิตใจของคนในสังคม

จากคุณธรรม 13 ประการในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีความสำคัญและควรปลูกฝังให้แก่บุคคลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเด็กในวัยประถมศึกษาควรเน้นเป็นอย่างยิ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะคุณลักษณะด้านจริยธรรมบางด้าน ที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดในห้องเรียนและมีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม อันได้แก่ จริยธรรมด้านความใฝ่รู้ ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย และความสามัคคี

ความหมายและพฤติกรรมที่แสดงถึงความใฝ่รู้

ความหมายของความใฝ่รู้

ความใฝ่รู้ หมายถึง ความอยากรู้อยากทำในสิ่งต่างๆและพยายามชวนชวน แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (สังเวียน เถาอินปาก, 2535)

ความใฝ่รู้ หมายถึง การสนใจศึกษา ค้นคว้า ติดตาม รวบรวมข่าว เหตุการณ์ ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ตนเอง (สมคิด ไชยยันบุตร, 2535)

จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปว่า ความใฝ่รู้ หมายถึง ความอยากรู้อยากทำในสิ่งต่างๆและพยายามชวนชวนแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ตนเอง

พฤติกรรมที่แสดงถึงความใฝ่รู้

สมคิด ไชยยันบุตร (2535) กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความใฝ่รู้ คือ เข้าห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าอยู่เป็นประจำ สนใจติดตามข่าว เหตุการณ์ ในด้านต่างๆจากแหล่งบริการข้อมูลสม่ำเสมอ พูดคุย ซักถาม แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นเมื่อมีโอกาส มีความสนใจและตั้งใจเรียน เข้าร่วมกิจกรรม รู้จักค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากที่เรียนด้วยตนเองหรือโดยซักถามครูอาจารย์ มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ ไม่เฉื่อยชา

สรวง สุทธิเลิศอรุณ (2524) กล่าวว่าลักษณะที่แสดงถึงความใฝ่รู้ ได้แก่ เมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมรอบๆตัว จะหมั่นซักถามผู้รู้อยู่เสมอพยายามแก้ปัญหาในการเรียนการสอนด้วยวิธีใหม่ๆ ที่

นอกเหนือจากที่ครูบอก ชอบแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นชวนชวยศึกษาหาความรู้อยู่เป็นประจำ นำข่าวคราวหรือข้อความรู้ใหม่ๆมาเล่าให้เพื่อนๆฟังเสมอ

จากพฤติกรรมที่แสดงถึงความไม่รู้อ ผู้วิจัยได้สรุปถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความไม่รู้อ ได้แก่ เข้าห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าอยู่เป็นประจำ สนใจติดตามข่าว เหตุการณ์ ในด้านต่างๆจากแหล่งบริการข้อมูล สม่่าเสมอ พูดคุยซักถาม แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นเมื่อมีโอกาส มีความสนใจและตั้งใจเรียน เข้าร่วมกิจกรรม รู้จักค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากที่เรียนด้วยตนเอง หรือโดยซักถามจากครูอาจารย์ พยายามแก้ปัญหาในการเรียนการสอนด้วยวิธีใหม่ๆที่นอกเหนือจากวิธีที่ครูบอก ชอบแนะนำชักชวนให้ผู้อื่นชวนชวยศึกษาหาความรู้อยู่เป็นประจำ นำข่าวคราวหรือข้อความรู้ใหม่ๆมาเล่าให้เพื่อนๆฟังเสมอ

ความหมายและพฤติกรรมที่แสดงถึงความอดทน

ความหมายของความอดทน

ความอดทน หมายถึง ความทนทานของร่างกายและจิตใจในการทำงานทุกอย่างด้วยความเข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร ใช้สติปัญญาควบคุมตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผล ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์หรือด้วยคำที่ ทำให้เจ็บแค้น (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2525)

ความอดทน หมายถึง ความเข้มแข็ง ความมีกบีน ความหนักแน่นของจิตใจ สามารถยืนหยัดต่อสู้กับการกระทบกระทั่งของสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ไม่แสดงอาการหวั่นไหวคงอยู่ในอาการสงบปกติ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2526)

ความอดทน อดกลั้น หมายถึง การแสดงออกถึงความอดทนและควบคุมการกระทำของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ (สุภาพร สุขเจริญ, 2530)

ความอดทน หมายถึง ความสามารถของร่างกาย ความคิด จิตใจ ที่จะทนทานต่อการปฏิบัติกิจการต่างๆ (มลิวัลย์ แจ่มมณี, 2533)

จากความหมายของความอดทนดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความอดทน หมายถึง การรู้จักควบคุมการกระทำและอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ ไม่ก่อปฏิกิริยาใดๆเมื่อได้รับการกระทบจากการยั่วอารมณ์ การประสบภัย ผิดหวัง หรือมีอุปสรรคเกิดขึ้น

พฤติกรรมที่แสดงถึงความอดทน

แผนการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2526) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมความอดทนที่ต้องการให้นักเรียนแสดงออกคือ บอกได้ว่าในชีวิตจริงมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว ยากและง่าย ถูกและผิด ดีและชั่ว แพ้และชนะ การได้มาและการสูญเสีย อดทนต่อความยากลำบากในการเรียนและการทำงาน ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดี

เอกสารเสริมความรู้สำหรับครู กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2525) กล่าวไว้ว่า ความอดทน สามารถวิเคราะห์หรือออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆได้ดังต่อไปนี้

1. ใช้สติปัญญาควบคุมการกระทำของตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลได้
2. ไม่แสดงอาการทวนทวาย หรือ ร้องครวญครางเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
3. ไม่แสดงอาการหิวโหย เมื่อร่างกายต้องการอาหาร
4. ไม่กล่าวคำหยาบคายเมื่อถูกผู้อื่นยั่วอารมณ์
5. ไม่ทำร้ายผู้อื่นที่ทำให้เกิดความโกรธ
6. ควบคุมกริยาอาการได้เป็นปกติเมื่อเจ็บแค้นใจ
7. เมื่อผิดหวังก็ไม่แสดงอาการเสียใจ
8. เมื่อมีอุปสรรคในการเรียน การทำงาน ก็ไม่หือถอย
9. พยายามทำงานที่ยากให้สำเร็จตามเป้าหมาย
10. ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดในชีวิตว่า
 - 10.1 มีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว
 - 10.2 มีทั้งยากและง่าย
 - 10.3 มีทั้งถูกและผิด
 - 10.4 มีทั้งแพ้และชนะ
 - 10.5 มีทั้งการได้มากและการสูญเสีย

สุภาพร สุขเจริญ (2530) กล่าวถึงการแสดงออกของความอดทนดังนี้

1. อดทนต่อความลำบากในการทำงาน
2. อดทนต่อความทุกข์จากการเจ็บป่วย
3. อดทนต่อความเสียใจต่อคำวิจารณ์ของผู้อื่น
4. อดทนต่อกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง

พงษ์ประสาร อิศรภักดี และคณะ (2534) ได้กล่าวถึงลักษณะของความอดทน อดกลั้นแบ่งได้ดังนี้

1. ความอดทน อดกลั้น ต่อ ความทุกข์อันเกิดจากความเจ็บป่วยของร่างกาย
2. ความอดทนอดกลั้น ต่อ ความเหนื่อยยาก มีจิตใจที่เข้มแข็ง ต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆในการ

ประกอบกิจ เช่น การเล่าเรียน การทำงานต่างๆอย่างไม่หือถอย

3. ความอดทนอดกลั้น ได้แก่ การอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์คำพูดเหยียดหยามเย้ยหยันต่างๆ

ผู้วิจัยสรุปลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมของความอดทน ได้แก่ ใช้สติปัญญาควบคุมการกระทำของตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลได้ ไม่กล่าวคำหยาบคายเมื่อถูกผู้อื่นยั่วอารมณ์ ควบคุมกริยาอาการได้เป็นปกติเมื่อเจ็บแค้นใจ เมื่อมีอุปสรรคในการเรียน การทำงานก็ไม่หือถอย พยายามทำงานที่ยากให้สำเร็จตามเป้าหมาย รู้จักควบคุมอารมณ์ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นประจำ ไม่หลับในเวลาเรียน

ความหมายและพฤติกรรมที่แสดงถึงความซื่อสัตย์

ความหมายของความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำที่ยึดหลักแห่งความยุติธรรมไม่เอาเปรียบผู้อื่น มีความเคารพมั่นในใจตนเอง เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น มีสัจจะและความจริงใจ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2524)

ความซื่อสัตย์ หมายถึง การมีค่านิยมประพฤติปฏิบัติตรงต่อความเป็นจริง (สงบ ลักษณะและคณะ, 2524)

ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้ง กาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2523)

ความซื่อสัตย์ หมายถึง คนที่ทำอะไรด้วยความจริงใจ ตรงไปตรงมา ไม่คดโกงผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง (สมคิด ไชยยันบูรณะ, 2535)

จากความหมายของความซื่อสัตย์ดังกล่าวผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเอง และผู้อื่น

พฤติกรรมที่แสดงถึงความซื่อสัตย์

แผนการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2526) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมความซื่อสัตย์ที่ต้องการให้นักเรียนแสดงออกคือ การพูดความจริง การไม่ทุจริต การไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน การไม่คดโกงผู้อื่น การทำผิดแล้วยอมรับผิด การไม่หลอกหลวงผู้อื่น และการปฏิบัติตามสัญญา

ทิพย์สุดา นิลสินชพ (2523) กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ได้แก่ การพูดความจริง ยอมรับผิดเมื่อทำความผิด ไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน รักษาสัญญา รักษาคำพูด

จันทน์ ทุมไธสิต (2534) กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ ได้แก่ ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว ไม่ใช้อำนาจทำประโยชน์ส่วนตัว ไม่ทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คิดคดต่อผู้อื่น

ผู้วิจัยสรุปลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมของความซื่อสัตย์ ได้แก่ ทำการงานด้วยความซื่อตรงและจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ขอยืมสิ่งของของเพื่อนมาใช้แล้วต้องรีบคืนเพื่อนทันที ถ้าไม่ทำการบ้านมาไม่โกหกกว่าทำมา ไม่ขโมยสมุด ดินสอ หรือของอื่นๆ ของเพื่อนๆ ยอมรับผิดเมื่อทำของผู้อื่นเสียหาย ขอยืมของผู้อื่นก่อนหยิบเสมอ ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้กับครูว่าเวลาทำงานจะไม่ลอกเลียนแบบกันหรือแอบดูของเพื่อน

ความหมายและพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัย

ความหมายของความมีระเบียบวินัย

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามข้อบังคับ คำสั่งกฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบสังคมที่วางไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของคน (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2526)

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การรู้จักเคารพกฎเกณฑ์ และปฏิบัติตนอยู่ในกฎเกณฑ์ (สมคิด ไชยยันบุตร, 2535)

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเอง การปฏิบัติตามกฎของสังคมและการเคารพในสิทธิของผู้อื่น (ชมพู พิงธรรม, 2526)

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน กฎหมาย ข้อบังคับ กติกาของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม ย้่นนำมาสู่ความสงบสุขในชีวิตของตนและความเป็นระเบียบในสังคม (ทิพย์พร สุภาพ, 2535)

จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัย และข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับของสังคม

พฤติกรรมที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัย

แผนการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2526) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยที่ต้องการให้นักเรียนแสดงออกคือ

1. ความมีวินัยในตนเอง
2. การตรงต่อเวลา
3. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน
4. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคม
5. การปฏิบัติตามข้อตกลง

สมคิด ไชยยันบุตร (2535) กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัย ได้แก่ แต่งกายสะอาดเรียบร้อย ถูกต้องตามกฎเกณฑ์และกาลเทศะ ทำงานต่างๆสำเร็จ ผลงานออกมาดี สะอาดเรียบร้อย ตรงต่อเวลาที่กำหนด เป็นคนตรงเวลา เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา และระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นผู้ที่ดี

เอกสารเสริมความรู้สำหรับครู กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย จริยศึกษา (กรมวิชาการ, 2528) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของผู้ที่มีระเบียบวินัยไว้ดังนี้

1. แต่งกายเรียบร้อยตามระเบียบข้อบังคับ
2. ไม่ออกนอกห้องเรียนก่อนได้รับอนุญาต
3. ปฏิบัติตามระเบียบ กฎ ข้อบังคับอย่างเคร่งครัดโดยสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง

4. เก็บของใช้เป็นระเบียบ
5. ชำมถนนตรงทางข้าม
6. เช้าคิวซื้อตั๋ว ซื้ออาหาร และขึ้นรถประจำทาง ฯลฯ

ผู้วิจัยสรุปลักษณะที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัย ได้แก่ แต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ไม่เล่นในเวลาเรียน ไม่ออกนอกห้องเรียนก่อนได้รับอนุญาต เก็บของใช้ของตนเองให้เป็นระเบียบ ปฏิบัติตามข้อตกลงของห้องเรียน ไม่ส่งเสียงดังเมื่อครูไม่อยู่ พุดจาสุภาพเรียบร้อย ส่งงานตามกำหนดเวลา เข้า-ออกจากห้องเรียนตรงเวลา

ความหมายและพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี

ความหมายของความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มด้วยใจรัก มีการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงด้วยดีและมีประสิทธิภาพ (อดุลย์ สารสมบัติ, 2535)

ความสามัคคี หมายถึง การร่วมมือร่วมใจกันภายในกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (สมคิด ไชยยันบุตร, 2535)

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว (กิติพันธ์ รุจิรกุล, 2540)

จากความหมายของความสามัคคีดังกล่าวผู้วิจัยสรุปว่า ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มด้วยใจรัก มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงานเพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี

สมคิด ไชยยันบุตร (2535) กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี ได้แก่ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดความคิดของตนเป็นใหญ่ มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมในกลุ่ม ไม่ผลักภาระให้ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว

กิติพันธ์ รุจิรกุล (2540) กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคีว่า ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจการของส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขาพวกเรา รักหมู่คณะ มีใจหวังดี และช่วยเหลือเกื้อกูลในทางไม่ผิดศีลธรรม มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ

ผู้วิจัยสรุปลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี ได้แก่ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมในกลุ่มไม่ผลักภาระให้ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว

ร่วมรับผิดชอบและปรับปรุงงานของกลุ่ม ใช้สติปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาร่วมกัน ร่วมกันทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

หลักการและจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียน

การปลูกฝังจริยธรรมเป็นเรื่องที่ได้รับการหยิบยกมาพิจารณาและให้ความสำคัญมากในการที่จะพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และเพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และแผนพัฒนาคนและสังคม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ที่ต้องการมุ่งให้คนได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนทั้ง 3 ด้านคือ (1) พัฒนาให้เป็นคนเก่งที่มีปัญญา ใฝ่รู้ รู้จักคิด มีเหตุผล ชยันต์ขั้นแข็ง รู้จักพึ่งตนเอง มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม สังคม และประเทศชาติ (2) พัฒนาให้เป็นคนดีที่มีเมตตา กรุณา กตัญญู รู้คุณ สามัคคี ซื่อสัตย์สุจริต ละเว้นอบายมุข มีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณ และมีความเป็นประชาธิปไตย (3) พัฒนาให้เป็นคนที่มีความสุข มีสมาธิ สงบ เยือกเย็น แจ่มใส ร่าเริง พอใจในสิ่งที่มีและยินดีในสิ่งที่ทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538)

การจัดจริยศึกษา ควรยึดหลักการ 4 ประการ (กรมการศาสนา, 2521) คือ

1. พัฒนาจริยศึกษาทั้งระบบ คือทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
2. การดำเนินการจะต้องยึดหลักการป้องกันดีกว่าแก้ไข
3. จะต้องมีการทำควบคู่ไปกับการส่งเสริม
4. เมื่อมีการอบรมสั่งสอนอย่างใด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องปฏิบัติและดำรงชีวิตอย่างนั้นโดย

ทั่วกันอย่างจริงจังและสืบเนื่องกันไป

แสง จันทร์งาม (2524) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียนว่า จะต้องคำนึงถึงตัวจริยธรรม จุดมุ่งหมายที่แท้จริงในการสอนจริยธรรม คุณสมบัติของครูผู้สอนจริยธรรม วิธีการสอนจริยธรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การประเมินผลทางจริยธรรม ตลอดจนสิ่งที่มีอิทธิพลเหนืออุปนิสัยทางจริยธรรมของเด็ก โดยเฉพาะด้านครูผู้สอนนั้น ถือว่า เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้การสอนจริยธรรมได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีความรักในวิชาจริยธรรม มีความหวังดีและรู้พัฒนาการของผู้เรียน มีมาตรฐานความประพฤติส่วนตัวดีพอสมควร และมีความสามารถเฉพาะตัวเป็นอย่างดีด้วย นอกจากนี้ครูผู้สอนจริยธรรมที่มุ่งผลดีจริงๆ ไม่ใช่มุ่งเพียงให้เด็กได้คะแนนดีหรือสอบได้ในวิชาศีลธรรม แต่จะต้องมีความรู้ลึกซึ้งรับผิดชอบต่อความประพฤติของนักเรียนตลอดเวลา

มาโนช ตัณฑวณิช (2523) กล่าวถึงปัญหาในการถ่ายทอดจริยธรรมว่า สิ่งที่จะช่วยให้เยาวชนของชาติเป็นพลเมืองดี มีความประพฤติที่พึงประสงค์ของสังคม คือ จริยศึกษา แต่การสอนจริยศึกษาจะมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้นอยู่กับครูผู้สอน วิธีสอน นโยบายของผู้บริหารในสถานศึกษาและสภาพแวดล้อม

การสอนจริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาให้เกิดประสิทธิภพนั้น นอกจากจะต้องยึดหลักการพัฒนาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกสถานศึกษา มีการห้ามควบคู่กับการส่งเสริมคุณสมบัตินักเรียน กระบวนการในการถ่ายทอดซึ่งรวมถึง วิธีการสอนที่ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย นโยบายของสถานศึกษาและสภาพแวดล้อม ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้ศึกษาถึงวิธีการสอนจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จ และได้เสนอแนะไว้

วิธีสอนจริยธรรมในโรงเรียน

การเรียนการสอนในโรงเรียน แม้ทางด้านวิชาการก็มีการสอนให้เด็กอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการสอนหรือปลูกฝังความสามารถในการกระทำการอ่านและการเขียน เมื่อจบการศึกษา ระดับประถมศึกษาเด็กส่วนใหญ่จะสามารถอ่านและสามารถเขียนตามจุดมุ่งหมาย แต่เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ไม่มีผู้กระตุ้นให้ใช้ความสามารถนี้ ในเวลาไม่นานนักความสามารถนี้เมื่อไม่ได้ใช้ก็จะเสื่อมและสูญไป ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในโรงเรียนและนอกโรงเรียนไม่มีกรปลูกฝังความอยากที่จะอ่าน อยากที่จะเขียน แต่ที่อ่านและเขียนในโรงเรียนได้เพราะโดนครูบังคับให้ทำ เมื่อออกจากโรงเรียนไม่มีใครบังคับ และมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องอ่านต้องเขียนจึงไม่กระทำพฤติกรรมนี้ การเข้ารับการศึกษาภาคบังคับจึงส่งประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ต่อชีวิตของประชาชนไทย ปัญหาทางด้านจริยศึกษาก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในโรงเรียนได้มีการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ประพฤติดี และสามารถละเว้นการทำชั่ว แต่การสอนให้นักเรียนต้องการที่จะทำความดีและต้องการที่จะละเว้นการทำชั่วนั้นยังมีน้อย การสร้างเสริมความต้องการที่จะกระทำพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และต้องการที่จะละเว้นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและของสถาบันสำคัญต่างๆในสังคม แต่จุดเริ่มต้นคือ ทางบ้านและโรงเรียน ฉะนั้นการพัฒนาความต้องการที่จะทำดีและการละเว้นความชั่วของนักเรียน จึงเป็นหน้าที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของโรงเรียนที่จะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาความประพฤติที่ดีของนักเรียน จะเห็นได้ว่าในการปลูกฝังและส่งเสริมลักษณะทางจิตใจเพื่อให้เกิดจริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงามแก่นักเรียนนั้น เป็นการพัฒนาความต้องการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรเป็นส่วนใหญ่ การพัฒนาจิตใจทางจริยธรรมจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของครูจริยศึกษาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของโรงเรียนส่วนรวม และอาจกล่าวได้ว่าขณะนั้นทางโรงเรียนทำหน้าที่เพียงครึ่งเดียวของปริมาณที่ควรทำในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2526) การฝึกรวมจิตใจของเด็กในโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทางจริยศึกษาไม่มีรูปแบบของตนเองแต่ไปพึ่งรูปแบบการสอนของผู้อื่นในเรื่องอื่นๆเช่น ใช้วิธีการที่พ่อแม่เคยสั่งสอนลูก หรือใช้วิธีทางศาสนาซึ่งอาจจะเหมาะกับผู้ใหญ่ที่จิตใจเจริญมากกว่าเด็ก หรือครูจริยศึกษานำเอารูปแบบการสอนในวิชาอื่นๆเข้ามาสอน เช่น สอนให้

ท่องจำความหมายของคำศัพท์ต่างๆในวิชาที่สอนกันคือ ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆแต่ไม่สามารถสอนให้เด็กชอบและพอใจในคุณธรรมหรือไม่สามารถสอนให้เด็กเกลียดกลัวทุรธรรมได้ เพราะเป็นวิธีการที่ไม่ค่อยได้ใช้ในวิชาการอื่นๆแต่จำเป็นในการสอนจริยธรรม

พริส หันนาคินท์ (2522) ได้กล่าวถึงวิธีสอนจริยธรรมว่า การปลูกฝังค่านิยมหรือจริยธรรมใดๆให้แก่แก่นักเรียน การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่จะต้องกระทำเพื่อการหวังผลอย่างแน่นอนในทางปฏิบัติ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุดคือ ตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติ วิธีการขั้นต่อไปคือ การให้นักเรียนได้รู้ หรือเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวตามค่านิยม ขั้นสุดท้ายมีการปฏิบัติตามค่านิยมนั้นๆจนเกิดเป็นนิสัยถาวร เกิดมีวินัยทางจิตและวินัยทางกายขึ้นในตนเอง

พระราชวรmani (อ้างถึงในระพิน ชูชื่น, 2532) ได้เสนอหลักธรรมในการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรมว่า ในการพิจารณาวิธีสอนและครูผู้สอนจะต้องเริ่มมาจากการศึกษากำเนิดของจริยธรรม ขั้นตอนของวิธีการสอนจริยธรรม ซึ่งการเกิดนั้นมีทั้งทางวินัย คือ การฝึกหัดเกิดจากแรงเร้าใจในเรื่องอุดมคติ เกิดจากความรู้ความเข้าใจในการเกิดของจริยธรรม มีความสัมพันธ์กันทั้งสามด้าน วิธีการดำเนินการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรมมีสิ่งที่เป็นปัญหา คือ ถ้าจะสอนจริยธรรมให้ได้ผล จะต้องเน้นที่กระบวนการปลูกฝังจริยธรรม นอกจากนั้นผู้บริหารและครูทุกคนจะต้องมีจริยธรรมด้วย

สมน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้เสนอแนวการจัดสภาพการณ์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมในตัวนักเรียนไว้ 5 สภาพการณ์ คือ

1. การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบและสวยงาม ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจที่สงบและเกิดความคุ้นเคยกับระเบียบวินัย และความสะอาดสวยงามต่างๆ จนรับไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและนำไปจัดสภาพแวดล้อมของตนเองและครอบครัวด้วย
2. ครูควรแสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดศรัทธา และเห็นสิ่งที่ดีอยู่ตลอดเวลาและนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน
3. ในการสอนควรสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือกและการตัดสินใจ ได้ตระหนักถึงความดี ความชั่ว และจริยธรรมที่พึงประสงค์ด้วยตนเอง
4. การสอนโดยใช้เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อให้นักเรียนตระหนักว่าในชีวิตจริงนั้นคนเราแต่ละคนจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเรียนรู้วิถีทางของการอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือกัน
5. ครูควรเป็นผู้ให้กำลังใจแก่นักเรียนที่ประพฤติดี ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีกำลังใจที่จะทำดีต่อไป และเกิดความแน่ใจมั่นใจว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง

กรมวิชาการ (2523) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาจริยธรรมว่าจะต้องให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงและสม่ำเสมอ ไม่ใช่สอนเฉพาะในชั่วโมงจริยศึกษา โรงเรียนพึงให้ครูอาจารย์ทุกวิชาเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกันไม่ใช่เฉพาะครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น

การดำเนินงานจริยศึกษา ควรจัดทั้งด้านเสริมสร้าง ส่งเสริม และควบคุม ดังนี้

1. งานด้านเสริมสร้าง ที่จะต้องกระทำ จำแนกเป็น

1.1 การสร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อม เช่น การประพฤติตนเป็นแบบอย่างของครู การจัดตั้งชุมนุมหรือกิจกรรมศาสนา

1.2 การสอนและการอบรมตามหลักสูตร ด้วยการอธิบายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปราย รวมตลอดถึงการสอนสอดแทรกในวิชาอื่น

1.3 การแนะแนว จัดแนะแนวความประพฤตินักเรียนเป็นรายตัวหรือรายกลุ่ม

2. งานด้านส่งเสริม ได้แก่ การจัดให้มีโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมความประพฤติ

3. งานด้านควบคุม เป็นการยกย่องชมเชย หรือการลงโทษและการแก้ไขเป็นพิเศษ

สภ สักขณะ (2523) ได้กล่าวถึง วิธีการเสริมสร้างคุณสมบัติจริยธรรมว่า ควรใช้วิธีการหลายอย่างมาประกอบกัน คือ

1. การให้ความรู้ความเข้าใจโดยเหตุผล คือ ใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง

2. การให้เห็นต้นแบบและการให้เลียนแบบ เพื่ออาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทาง

3. การให้ได้รับประสบการณ์ตรงในการได้คิดค้นหา และพบคำตอบด้วยตนเองได้ปฏิบัติ ได้แสดงบทบาท เป็นการให้การปฏิบัติเป็นเครื่องนำทาง

4. การใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ ใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม

5. การควบคุมสภาพแวดล้อม เช่น ร่วมกิจกรรมศาสนา การสร้างระเบียบวินัยสำหรับการที่เด็กและผู้ใหญ่ยอมรับกัน

แสง จันทร์งาม (2522) กล่าวถึง การสอนจริยศึกษาว่า เป็นการสอนในเรื่องของจิตใจ ครูผู้สอนจะต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งและใช้วิธีการสอนที่จะโน้มน้าวจิตใจให้นักเรียนคล้อยตามโดยให้สัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ การสอนจะต้องเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจทั้งในเนื้อหา และการจัดกิจกรรมของครู และมีการสรุปย่อที่ประทับใจเด็กด้วย ทั้งนี้บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กก็ต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

หนังสือ ทักษะคิด (อ้างถึงในระพีพันธุ์, 2532) ได้เสนอแนะหลักการในการสอนจริยธรรมไว้ดังนี้

1. พยายามเน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เราต้องการคือ การปฏิบัติจริยธรรมนั้นๆ มากกว่าความสามารถที่จะจดจำเนื้อหาหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ได้ โดยเหตุนี้วิธีสอนและการวัดผลจึงต้องให้สอดคล้องกับหลักการแห่งจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝังหรือพัฒนาด้วย

2. จริยธรรมที่จะสอนนั้นควรจะได้กระทำในทุกระดับชั้นโดยมีการปลูกฝังและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การสอดแทรกเข้าไปในวิชาต่างๆ เป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่ง นอกจากนั้นการอบรมก็เป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้

3. การประพฤติและปฏิบัติของครูจะต้องให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝังและพัฒนาแก่นักเรียน การคัดเลือกครูเข้าทำการสอนในโรงเรียนควรจะต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติเป็นอันดับแรก

ส่วนในด้านวิธีการสอนนั้นได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1. การปลูกฝัง ควรจะกระทำเป็น 3 ขั้นตอนคือ

1.1 สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การชี้ให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของคุณสมบัตินั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตัวของครูที่จะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน

1.2 ให้ความรู้ว่าจริยธรรมเหล่านั้นหมายความว่าอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร มีขอบเขตเพียงใด

1.3 ย้ำขอให้ปฏิบัติตามจริยธรรมนั้นๆ และมีการติดตามการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องทั้งในและนอกโรงเรียน

2. การพัฒนาจริยธรรมนั้น การสร้างปัญญาและความเข้าใจที่กระจำชัดต่อคุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งจริยธรรมนั้นๆ โดยการใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การให้คำถาม การอภิปรายเพื่อให้นักเรียนได้คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และกระจำชัดในเรื่องนั้นๆ เนื่องจากจริยธรรมได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ต้นแล้ว เมื่อมาได้รับความคิดที่แจ่มชัดในคุณค่าเหล่านั้นอีกครั้ง จึงน่าจะฝังลึกลงเป็นคุณสมบัติอันดีงามต่อไปได้

อำเภอ สุจริตกุล (2530) ได้กล่าวถึงการสอนจริยธรรมให้ได้ผลตามหลักพุทธวิธีสอน สรุปโดยย่อได้ดังนี้

1. ชี้ให้เห็นด้วยตัวอย่างจริงให้ประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริงหรืออาจฉายภาพยนตร์ ภาพสไลด์ให้ดู หรือเล่าเรื่อง เล่านิทานประกอบภาพหุ่นต่างๆ หนังสือสูง หนังสือกระดาษ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดมโนภาพ

2. ชวนให้ปฏิบัติ ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจำแจ้งแก่ตาตนเองอยู่แล้ว

3. ระวังให้กล้าหาญในการกระทำความดี จนเกิดศรัทธาอย่างลึกซึ้ง

4. ปลูกใจให้รำลึก โน้มน้าวให้เต็มใจ และตั้งใจทำด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้วจะได้ผล เช่น สอนด้วยกิจกรรม ให้ลงทำกิจกรรมเอง ร้องเพลงประกอบปลูกใจให้สนุกสนาน วัดผลจาก

พฤติกรรมการของเด็กจริงๆ เด็กจะเต็มใจปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สุรชัช ศรีชัช (2521) กล่าวว่า การสอนจริยศึกษาคือสอนคนให้เกิดคุณธรรมให้เป็นคนดี ผู้สอนต้องทำงานให้เหมือนมารดาสอนบุตร วิธีสอนหรือกิจกรรมควรอยู่ในรูปแบบให้เด็กคิด ป้อนคำถาม ปล่อยให้เด็กตอบ สอนให้เกิดความรู้ ความเชื่อและยอมรับไปปฏิบัติจริง องค์ประกอบที่จะทำให้เด็กปฏิบัติยอมขึ้นอยู่กับ การจูงใจให้อยากทำ การเสริมพลัง เช่น การให้รางวัลเมื่อทำถูก การทำโทษเมื่อทำผิด ฯลฯ และความคงเส้นคงวา มีกฎเกณฑ์แน่นอนแต่ไม่ตายตัว และได้เสนอถึงขั้นตอนของการสอนจริยธรรมดังนี้

1. การเตรียม ตรวจสอบพื้นฐานของเด็กเพื่อที่จะได้ตั้งต้นสอนจากสิ่งที่เด็กรู้
2. การนำ ปล่อยให้เด็กสนใจ ใครรู้ อยากเรียนจนเกิดเป็นปัญหาต่างๆที่เด็กต้องการรู้
3. การเรียน ร่วมกันคิดหาวิธีแก้ปัญหา (ความใคร่รู้ อยากเรียน) ค้นหาข้อเท็จจริง (ข้อมูล)
4. การสรุป พินิจ พิจารณา อภิปรายข้อมูลที่หามาได้ ช่วยกันสรุป
5. การปฏิบัติ นำข้อสรุปที่ได้ แสดงทำจริง
6. การตรวจสอบ ให้ช่วยกันวิจารณ์สิ่งที่ได้เรียนรู้ และครูสังเกตบันทึกผล
7. การติดตามสอน เด็กได้คุณธรรมได้ไปแล้ว ครูต้องดูแล เด็กทะเลยครูต้องอบรมทุกขณะ

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2524) ได้เสนอหลักการสอนจริยธรรมไว้โดยย่อดังนี้

1. สอนจากรูปธรรมไปหนามธรรม ใช้บุคคลเป็นตัวอย่าง
2. สอนโดยจัดประสบการณ์ตรง เช่น ฝึกมารยาทต่างๆ ปฏิบัติตนเป็นพุทธมามก ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา
3. สอนโดยใช้อุปการณ์ จริยศึกษาเป็นวิชาที่เป็นนามธรรม เพื่อให้นักเรียนเกิดมโนภาพขึ้นในใจ ต้องใช้อุปการณ์เข้าช่วย
4. สอนให้เด็กฝึกแสดงความคิดเห็น
5. สอนโดยครูทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง
6. สอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ในด้านวัย สติปัญญา สิ่งแวดล้อม และการอบรมทางบ้าน ต้องรู้จักใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคลิกภาวะของเด็ก
7. สอนโดยการปฏิบัติจริง ควรส่งเสริมให้นักเรียนนำคุณธรรมในจริยศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียนให้มากที่สุด

อำเภอ สุจริตกุล และคณะ (2527) ได้เสนอกลวิธีการสอนจริยศึกษา และการสอนสอดแทรกจริยธรรมด้วยเทคนิคต่างๆ 11 ประการ คือ

1. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการจำลองสถานการณ์หรือสภาพการณ์ขึ้นให้เหมือนหรือใกล้เคียงความเป็นจริงหรือ เป็นตัวแทนของความจริง แล้วให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ใน สถานการณ์หรือสภาพการณ์นั้น ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์จริง
2. กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการสอนที่มีบรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้เรียนและเนื้อหาควบคู่กันไป การจัดกระบวนการเรียนการสอน มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และการปฏิสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่ ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านจริยธรรมให้นำสนใจขึ้น
3. การได้วาที่ธรรมะ เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของบุคคลสองฝ่าย ซึ่งมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน อาศัยการหาเหตุผลและหลักการต่าง ๆ มาสนับสนุนหลักการหรือความคิดเห็นของตน โดยใช้วาที่ศิลป์หรือศิลปะการพูดโน้มน้าวใจเป็นสำคัญ
4. การเล่นนิทาน เป็นวิธีการที่ผู้ใหญ่จะแทรกความคิดและค่านิยมอันดีงามเข้าไปสู่จิตใจเด็ก การฟังเรื่องจากนิทานจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณและโทษของการกระทำ โดยส่งผ่านตัวละครของเรื่องออกมาสู่เด็ก จะช่วยให้เด็กรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ และเข้าใจประเด็นที่เขาควรจะได้รับและปฏิบัติตามได้อย่างดีที่สุด
5. เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม เป็นทั้งกิจกรรมและวิธีการที่สร้างเสริมประสบการณ์ให้ผู้เล่นได้เรียนรู้ วัชรู เกิดความคิดความเข้าใจ ได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่อนคลายความตึงเครียด ได้ปรับตัวเข้ากับหมู่คณะ และยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เล่นมีความเจริญทางจิตใจและคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม
6. การสร้างและการใช้หุ่น เป็นสื่อการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียน ได้แสดงออกตามความสามารถฝึกประดิษฐ์หุ่นขึ้นเอง การทำงานร่วมกัน ฝึกหน้าที่และความรับผิดชอบของเด็กๆจะได้เรียนรู้จากการกระทำในการแสดงหุ่นของตน
7. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนที่ให้นักเรียนแสดงออกตามบทบาทของตัวละครในเรื่อง จะช่วยให้นักเรียนทราบว่าบุคคลนั้นคิด และรู้สึกอย่างไรในสถานการณ์นั้น ซึ่งเมื่อนำมาอภิปรายแล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึกและการกระทำของคนนั้นๆ
8. การใช้เพลงประกอบการสอน เป็นการสอนที่ทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานกับบทเรียน ผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ตลอดจนได้รับความรู้ โดยเฉพาะเนื้อหาของเพลงที่เข้าใจได้รวดเร็ว และจดจำเนื้อหาได้แม่นยำ
9. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยใช้เรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาซึ่งประกอบการสอนโดยมีประเด็นปัญหา ทำให้ผู้เรียนคิดค้น อภิปราย ถกเถียงเพื่อสร้างเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ การให้เหตุผลและมีแนวทางในการแก้ปัญหา

10. เทคนิคการประชุมกลุ่ม เป็นการสอนที่ให้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ ผลสรุปของการประชุมย่อยจึงเป็นความคิดเห็นของการประชุม เทคนิคการประชุมที่นำมาใช้ เช่น เทคนิครอบวง เทคนิคระดมสมอง

11. กิจกรรมเรียงความด้วยปากเปล่า เป็นการแต่งเล่าเรียงความโดยใช้วิธีพูดแทนวิธีเรียงความให้นักเรียนคนแรกพูดนำขึ้นก่อนหนึ่งประโยค นักเรียนคนที่สองก็ต่อและคนต่อไปจะเรียงความโดยพูดต่อกันไปจนจบ

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าการสอนจริยศึกษาหรือจริยธรรมนั้น ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติให้เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นสำคัญ นอกจากนี้องค์ประกอบอื่นๆ ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนได้ผลดีตามจุดมุ่งหมายด้วยดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

การสังเกตพฤติกรรมการสอน

ความหมายและขอบเขตของพฤติกรรมการสอน

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (อ้างถึงใน บุชรา ชานนท์, 2533) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึง การกระทำใดๆที่สามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่นหรือโดยเครื่องมือ เช่น เราสังเกตเด็กร้องไห้ นั่นคือเราสังเกตพฤติกรรมหรือถ้าเราวัดอัตราการหายใจ เมื่อคนเกิดอารมณ์ต่างๆ นั่นคือ เราสังเกต (วัด) พฤติกรรม เช่นนั้น นอกจากนี้พฤติกรรมมีใช้หมายถึงเฉพาะการแสดงออกทางตัวร่างกายภายนอกอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกนึกคิดของเราด้วย

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2528) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวและไม่ว่าบุคคลอื่นจะสังเกตเห็นการกระทำที่เกิดขึ้นหรือไม่ และพฤติกรรมโดยทั่วไปจะมี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. พฤติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วคนอื่นสามารถเห็นได้ วัดได้จากประสาทสัมผัสทั้งห้า
2. พฤติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วคนอื่นไม่สามารถเห็นได้ชัดเจนด้วยตนเอง มีลักษณะเป็นพฤติกรรมภายใน ได้แก่ ความรู้สึก การรับรู้ การจำ การคิด หรือการตัดสินใจ เป็นต้น

กู๊ด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายของการสอนใน Dictionary of Education เป็น 2 นัย คือ

1. การสอน หมายถึง การกระทำอันเป็นการอบรมสั่งสอนนักเรียนตามสถานศึกษาโดยทั่วๆไป

2. การสอน หมายถึง การจัดสภาพการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรม เพื่อช่วยให้นักเรียน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเกิดการเรียนรู้โดยง่าย

เบรื่อง กุมุท (2517) กล่าวว่า การสอนเป็นกระบวนการแห่งการร่วมมือระหว่างครูกับผู้เรียน เป็นกระบวนการที่มีทั้งปฏิกริยาร่วมบรรยากาศที่ครูกับนักเรียนเข้าใจกันย่อมส่งเสริมความงอกงามให้แก่การเรียนรู้ และความงอกงามนี้ไม่ใช่งอกงามทางด้านสติปัญญาเพียงด้านเดียว แต่ น่าจะมีความงอกงามทางด้านอื่นๆอีกด้วย บรรยากาศแห่งความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเป็นกันเองจะช่วยให้การสอนบรรลุผลสำเร็จ ไม่ว่าในห้องเรียน ในบ้าน หรือสถานที่ใดก็ตาม

จากความหมายของพฤติกรรมและการสอน สรุปได้ว่า พฤติกรรมการสอน คือ การกระทำหรือกิจกรรมที่ครูแสดงออกเพื่อมุ่งพัฒนานักเรียนในด้าน ความรู้ เจตคติ และทักษะ ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ในกลุ่มวิชาต่างๆ

ความสำคัญของพฤติกรรมของครูและลักษณะของพฤติกรรมการสอน

พฤติกรรมการสอนเป็นพฤติกรรมของครูซึ่งย่อมส่งผลสะท้อนกลับถึงนักเรียนตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องเรียน พฤติกรรมการสอนของครูจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน (ธีรยุทธ เสนียวรงค์ ณ อยุธยา, 2524) เพราะครูเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดนักเรียน ตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียนและเป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ หมายความว่าพฤติกรรมที่ครูแสดงออกในการสอนมีส่วนช่วยในการส่งเสริม หรือหยุดยั้งการเรียนรู้ของนักเรียน พฤติกรรมการสอนของครูได้มีนักการศึกษาแบ่งออกเป็นหลายประเภทดังนี้

บลูม (Bloom) อ้างถึงใน เบญจพร พลเสนา, 2536) ได้เสนอว่าพฤติกรรมการสอนที่มีคุณภาพประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ

1. การชี้แนะ (Cues) คือ คำอธิบายของครูที่ทำให้เด็กเห็นชัดเจนเสียก่อนแรกว่าเรียนแล้วจะมีความสามารถอะไรบ้าง การจะเรียนเพื่อให้มีความสามารถจะเรียนอย่างไร นักเรียนจะต้องทำอะไรบ้าง ทำอย่างไร

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ (Participation) การสอนที่มีคุณภาพจะต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียนได้ฝึกหัด นักเรียนจะต้องรู้จักตอบสนองในกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนแต่ละคนต้องการการฝึกหัดแตกต่างกันออกไป ผู้สอนควรจะมีเกณฑ์ที่จะบอกได้ว่า นักเรียนได้เข้ามามีฝึก หรือเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนอย่างเพียงพอ

3. การเสริมแรง (Reinforcement) การสอนที่มีคุณภาพ ต้องให้สิ่งเสริมแรง ครูต้องเลือกให้รางวัลและลงโทษให้เหมาะสมกับผู้เรียน และให้เหมาะสมกับโอกาส สิ่งเสริมแรงอาจเป็นสิ่งของ ให้กำลังใจ ซึ่งเป็นเครื่องเสริมแรงภายนอก (Extrinsic) หรือคำพูดชื่นชมที่ครูหรือเพื่อนให้ ส่วนเครื่องเสริมแรงที่เกิดจากภายในตัวผู้เรียนเอง เป็นความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้ศึกษาค้นคว้า

เบลลัค (Ballack อ้างถึงใน กวีรัมย์ เสงพานิช, 2528) ได้แบ่งพฤติกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนระหว่างครูและนักเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมทางวาจา (Verbal Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่ครูและนักเรียนแสดงออก เพื่อสื่อความหมายระหว่างกัน โดยการพูดหรือการอ่านออกเสียง
2. พฤติกรรมที่ไม่ใช่วาจา (Non-Verbal Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่ครูและนักเรียนไม่ได้แสดงออกทางวาจา แต่เป็นการแสดงออกทางท่าทาง เป็นการเขียน การอ่านในใจ หรือพยักหน้า สันติวัระ เป็นต้น

ปีนวดิ จิระนารักษ์ (2519) ได้จัดกระบวนการเรียนการสอนของครูแต่ละคนที่ส่งเสริมการเรียนในห้องเรียน 9 ลักษณะ คือ

1. ด้านคุณลักษณะส่วนตัว หมายถึง พฤติกรรมของผู้สอนที่แสดงออกขณะสอนแต่ละพฤติกรรมเป็นส่วนประกอบของบุคลิกภาพของผู้สอนที่ดี เช่น สนใจผู้เรียนโดยทั่วถึงกัน มีอารมณ์มั่นคง
2. ด้านคุณภาพภาษาของเสียง หมายถึง พฤติกรรมของผู้สอนเกี่ยวกับการใช้ภาษาพูด (Verbal Behavior) การใช้กิริยาอาการที่มีความหมายทางการสื่อสาร (Non-Verbal Behavior) รวมทั้งการใช้สำเนียงในการพูดอย่างเหมาะสมและถูกต้อง
3. ด้านการเตรียมการสอน หมายถึง ผู้สอนสามารถกำหนดจุดหมายในการสอนพร้อมทั้งวางแผนเนื้อหาในบทเรียน และจัดกิจกรรมหรืออุปกรณ์ได้เหมาะสม และสอดคล้องกัน
4. ด้านเนื้อหา หมายถึง สามารถเลือกเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม ถูกต้องแม่นยำ ในแง่การนำมาใช้
5. ด้านแรงจูงใจและการเสริมแรงทางการเรียน เช่น มีพฤติกรรมดึงดูดความสนใจ ส่งเสริมให้กำลังใจให้รักความก้าวหน้า
6. ด้านประเมินผลการสอนและการเรียน เป็นการช่วยเหลือปรับปรุงการเรียนของผู้เรียน ปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น การใช้การสังเกต การซักถาม การทดสอบย่อยๆ
7. ด้านการควบคุมวินัย เป็นการควบคุมผู้เรียนให้มีพฤติกรรมไปในแนวทางที่ครูหวัง
8. ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เช่น การให้ความเป็นกันเอง ให้กำลังใจแก่ผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ซักถามข้อสงสัย

9. ด้านการกำหนดงาน ได้แก่ งานวางแผนการกำหนดงานให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน และแนวทางให้ผู้เรียนได้รับความสำเร็จในการทำงานที่ได้รับมอบหมายรวมทั้งการรับผิดชอบต่อผลงานของผู้เรียนด้วย

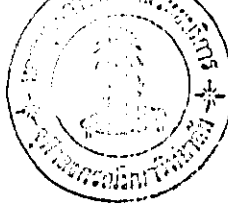
เสวลักษณะ สิ่งท่งษา (2519) ได้แบ่งพฤติกรรมการสอนของครูได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. การพูดและน้ำเสียง หมายถึง พฤติกรรมของครูในด้านการพูด การบรรยาย และน้ำเสียงที่ครูแสดงออกขณะทำการสอน เพื่อเพิ่มความเข้าใจและดึงดูดความสนใจให้นักเรียนร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน หรือเพื่อควบคุมพฤติกรรมของนักเรียนหรือรักษาระเบียบวินัยในห้องเรียน พฤติกรรมเหล่านี้ ได้แก่ การพูดเร็วกว่าปกติ การพูดช้ามากกว่า 1 ครั้งในเรื่องเดียวกัน การพูดยกตัวอย่างประกอบ การพูดตัดบทหรือพูดแทรก หรือพูดขณะนักเรียนพูด การพูดเรื่องส่วนตัว หรือนอกเรื่องที่สอน การพูดเสียงเบา กระซิบกระซาบ การพูดเสียงสูงกว่าปกติ การพูดเสียงดูต้นแสดงความโกรธ ฯลฯ
2. แบบของภาษา หมายถึง ลักษณะภาษา ถ้อยคำ รูปแบบประโยคแบบต่างๆที่ครูนำมาใช้ขณะทำการสอน ได้แก่ การใช้คำขึ้นต้นหรือลงท้ายจนติดเป็นนิสัย เช่น ครูว่านะ . . . เอง การใช้คำแสลง เช่น นิ่ง ชูซ่า จัย . . . การใช้คำอุทาน การใช้ประโยคคำถาม การใช้ภาษาต่างประเทศปนภาษาไทย
3. กิริยาอาการและท่าทาง หมายถึง กิริยาท่าทางทั้งหมดที่ครูแสดงออกตามธรรมชาติขณะทำการสอน เพื่อเน้นเร้าความสนใจนักเรียน และเป็นสื่อแทนคำพูดของครู ได้แก่ การทำมือประกอบการอธิบาย การยิ้ม หัวเราะ การใช้สายตากำชับพฤติกรรมนักเรียน การแสดงสีหน้าไม่พอใจ โกรธ การแสดงกิริยาแทนคำพูด เช่น พยักหน้าให้นักเรียนตอบ โบกมือให้นักเรียนหยุดพูด ฯลฯ

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าพฤติกรรมการสอนของครูในชั้นเรียนสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ขึ้นกับจุดหมายที่ศึกษา ผู้ศึกษาต้องการศึกษาพฤติกรรมการสอนด้านใด

การสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู

การสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมการสอน ในชั้นเรียนเป็นการประเมินประสิทธิภาพทางการสอนของครู โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อปรับปรุงกระบวนการสอนของครู กระบวนการเรียนของนักเรียน เพื่อปรับปรุงหลักสูตรและแผนการสอน ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนจะช่วยให้ทราบถึงลักษณะของการจัดเนื้อหาวิชา และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด และเพื่อวิจัยทางการศึกษา ซึ่งจะช่วยทำให้ทราบว่าพฤติกรรมการสอนชนิดใดทำให้เกิดการเบื่อหน่าย หรือเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้



การสังเกตพฤติกรรมการสอน และให้ข้อวิจารณ์การสอนของครูในชั้นเรียนที่ผ่านมา ผู้สังเกตโดยทั่วไปมักไม่มีจุดหมายที่แน่นอน มีลักษณะเป็นอัตนัยมาก (Subjective) การให้ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะนั้น ผู้สังเกตใช้วิจารณ์ตามการตีความหมายและใช้การตัดสินใจของตนเอง เป็นหลักเกณฑ์ในการให้ข้อวิจารณ์ หรือให้ข้อเสนอแนะแก่ครู ดังที่ ชลอ วงศ์แสง (2522) กล่าวว่า การให้ข้อเสนอแนะของผู้สังเกตเป็นเพียงสรุปผลจากการที่ได้สังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอน และใช้แนวความคิดผสมกับประสบการณ์ของผู้สังเกตเป็นเกณฑ์ในการให้คำแนะนำแก่ครูผู้สอน

ด้วยเหตุดังกล่าว นักการศึกษาหลายท่าน จึงได้คิดวิธีการสังเกตและปรับปรุงเครื่องมือให้สามารถวัดพฤติกรรมได้ครอบคลุม และมีความเที่ยงตรงมากที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์จะชี้แจง ตรวจสอบ จัดจำแนก วัดและบอกริมาณของพฤติกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นตัวแปรในกระบวนการเรียนการสอน ทำให้การสังเกตการสอนนี้มีความเป็นปรนัยสูง สำหรับเทคนิคที่นิยมกันว่าใช้ได้ดีที่สุด คือ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอนอย่างมีระบบ (Systematic Observation of Teaching)

โอเบอร์ (Ober อ้างถึงใน ทองสุข รวยสูงเนิน, 2529) ได้แบ่งเครื่องมือการสังเกตออกเป็น 2 ระบบ ดังนี้คือ

1. Sign System เป็นเครื่องมือที่มุ่งสังเกตพฤติกรรมหลายๆด้าน (Multiple Dimension) แบบสังเกตตามระบบนี้จะรวบรวมรายพฤติกรรมต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในชั้นเรียนในช่วงเวลาที่สังเกตไว้มากที่สุด ผู้สังเกตจะกำหนดบันทึกหรือทำเครื่องหมายเพื่อบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้น การบันทึกผลการสังเกตด้วยวิธีนี้ จะแสดงให้เห็นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของการสังเกตและแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมแต่ละพฤติกรรมเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่เพียงใด เครื่องมือสังเกตที่ใช้ระบบ Sign System เช่น OSCAR II

วิจิตร ศรีสะอ้าน (อ้างถึงใน ดิเรก สุขสุนัย, 2529) ได้กล่าวถึง OSCAR II ไว้ว่า OSCAR II เป็นชื่อของเครื่องมือสังเกต ย่อมาจาก Observation Schedule and Record II ลักษณะของ OSCAR II เป็นเครื่องมือที่มุ่งวัดพฤติกรรมในชั้นเรียน ลักษณะ Multiple Dimension of Classroom Observation Behavior ผู้สร้างเครื่องมือนี้คือ Donald M. Medley และ Harold E. Mitzel โดยปรับปรุงจาก OSCAR ข้อดีของ OSCAR II คือ สามารถใช้สังเกตได้เพียงคนเดียวมีวิธีการบันทึกที่ง่าย สามารถสังเกตพฤติกรรมได้หลายอย่าง

เครื่องมือ OSCAR II มีส่วนประกอบอยู่ 4 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรม (Activities Section)
2. ส่วนที่เกี่ยวกับวัสดุ (Materials Section)
3. ส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงออก (Sign Section)

4. ส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างมีความหมาย (Expressive Behavior Section)

ในการสังเกตการสอน ผู้สังเกตจะบันทึกผลการสังเกตโดยการใส่เครื่องหมาย / (รอยคะแนน) ตามรายพฤติกรรมที่ผู้ถูกสังเกตปฏิบัติ รายพฤติกรรมที่ระบุไว้ในเครื่องมือ OSCAR II ในแต่ละส่วนมีดังนี้

1) ส่วนที่เป็นกิจกรรม รายพฤติกรรมที่ระบุในส่วนนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย คือ

1.1 ส่วนที่เป็นกิจกรรมครู มีรายพฤติกรรมที่ระบุไว้ เช่น ทำงานกับเด็กเป็นรายบุคคล ทำงานกับเด็กเป็นกลุ่มๆ ถามคำถาม ฯลฯ

1.2 ส่วนที่เป็นกิจกรรมนักเรียน มีรายพฤติกรรมที่ระบุไว้ เช่น อ่านหนังสือ ทำงานที่โต๊ะ ระบายสี ฯลฯ

ส่วนที่เป็นกิจกรรมของครูและนักเรียนนี้ ให้ผู้สังเกตบันทึกผล 1 ครั้ง ภายใน 5 นาที

2) ส่วนที่เกี่ยวกับวัสดุ มีรายพฤติกรรมที่ระบุไว้ เช่น กระดานดำ ป้ายนิเทศ แผนที่ สไลด์ फिल्म ฯลฯ ในส่วนนี้ผู้สังเกตบันทึกผล 1 ครั้ง ภายใน 5 นาที

3) ส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงออก มีรายพฤติกรรมที่ระบุไว้ เช่น ครูเคลื่อนไหวอย่างอิสระ นักเรียนเคลื่อนไหวอย่างอิสระ ฯลฯ ในส่วนนี้ให้ผู้สังเกตบันทึกผล 1 ครั้ง ภายใน 5 นาที

4) ส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างมีความหมาย มีรายพฤติกรรมที่ระบุไว้ เช่น ครูมองและแสดงการยอมรับนักเรียน ให้คำสนับสนุนแก่นักเรียน แก้ปัญหาให้นักเรียน ฯลฯ ในส่วนนี้ให้ผู้สังเกตบันทึกผล 1 ครั้ง ภายใน 10 นาที

2. Category System เครื่องมือสังเกตพฤติกรรมการสอนที่อยู่ในประเภทนี้ มุ่งที่จะสังเกตพฤติกรรมเพียงด้านเดียว (Single Dimension) ในชั้นเรียน (นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ อ้างถึงใน กรมสามัญศึกษา, 2521) เครื่องมือประเภท Category System ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ เครื่องมือสังเกตพฤติกรรมทางวาจาของ เนค เอ แฟลนเดอร์ (Ned A. Flanders) ที่เรียก ย่อๆว่า FIAC ซึ่งย่อมาจาก Flander's Interaction Analysis Category เพื่อใช้สังเกตปฏิสัมพันธ์ทางวาจา และการแสดงออกระหว่างครูและนักเรียน การบันทึกพฤติกรรมจะบันทึกทุก 3 วินาที

Category System เป็นวิธีที่กำหนดลักษณะย่อยต่างๆซึ่งประกอบเข้าเป็นพฤติกรรมด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ลักษณะประกอบเหล่านั้นเป็นอิสระแก่กัน และมีคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะประกอบนั้นไว้ อย่างแจ่มชัด เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลของผู้สังเกต ฉะนั้นระบบนี้จึงเป็นที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน เชิดศักดิ์ โฆวาลินธุ์ (2523) ได้ยกตัวอย่างของเครื่องมือที่ใช้ระบบนี้คือ Withall's System, Flander's Interaction Analysis Categories (FIAC) หรือ Verbal Interaction Category System (VICS) ซึ่งแบ่งพฤติกรรมที่จะสังเกตออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. พฤติกรรมของครู
 - ก. ครูเป็นผู้พูดก่อน
 1. ครูให้ความรู้ ความคิดเห็น
 2. ครูออกคำสั่ง
 3. ครูถามปัญหาแคบ
 4. ครูถามปัญหากว้าง
 - ข. ครูเป็นผู้ตอบสนอง
 5. ครูตอบรับ โดยสังเกตจาก
 - 5.1 ความคิดของครู
 - 5.2 พฤติกรรม
 - 5.3 ความรู้สึก
 6. ครูตอบปฏิเสธ โดยสังเกตจาก
 - 6.1 ความคิด
 - 6.2 พฤติกรรม
 - 6.3 ความรู้สึก

2. พฤติกรรมของนักเรียน
 - ค. นักเรียนตอบสนอง
 7. ตอบสนองครู
 8. ตอบสนองเพื่อนนักเรียนอื่น
 - ง. นักเรียนเป็นผู้พูดก่อน
 9. พูดกับครู
 10. พูดกับเพื่อนนักเรียนอื่น

3. พฤติกรรมอื่นๆ

11. เฝียบ
10. ภาวะสับสน

ผู้วิจัยหลายท่านได้นำเครื่องมือระบบ Sign System และ Category System มาใช้ในการเก็บข้อมูล เช่น

นันทรา แก้วสุวรรณ (อ้างถึงใน ดิเรก สุขสุนัย, 2529) ศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัย เปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนอนุบาลและศูนย์เด็กปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร ตัวอย่างประชากร คือ ครู 28 คน และนักเรียน 280 คน

นวัตน์ วัฒนเนนทร์ (2527) ศึกษาพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และพฤติกรรมการสังคมของนักเรียนปฐมวัย : เปรียบเทียบระหว่างศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมการพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนา ตัวอย่างประชากรเป็นครูจากศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมการพัฒนาชุมชน 13 โรง กรมอนามัย 6 โรง และกรมการศาสนา 5 โรง โรงละ 1 ห้องเรียน ผู้วิจัยทั้ง 2 ท่านใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการสอนที่ดัดแปลงมาจากแบบบันทึกพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ของแพลนเดอร์ สังเกตการสอนห้องเรียนละ 5 วัน วันละ 40 นาที โดยแบ่งการบันทึกเป็น 2 ครั้ง ครั้งละ 20 นาที บันทึกผลทุก 5 วินาที

พะเยาว์ ปาสวัฒน์ (2526) ศึกษาพฤติกรรมการสอนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตามแผนการสอนจริยศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยการสังเกตคนละ 3 ครั้ง ครั้งละ 20 นาที บันทึกผลโดยใส่เครื่องหมาย / โดยไม่นับความถี่ของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น บันทึกผลทุก 5 นาที นำผลการบันทึกมาวิเคราะห์คะแนนโดย ถ้าพฤติกรรมใดพบทุก 4 ช่วงได้ 4 คะแนน พบ 3 ช่วงได้ 3 คะแนน พบ 2 ช่วงได้ 2 คะแนน พบ 1 ช่วงได้ 1 คะแนน ไม่เกิดเลยได้ 0 คะแนน

สุจิตรา แสงทิพย์ (2532) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอนของครูสุภาพศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยการสังเกต 3 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที ผู้สังเกตจะบันทึกพฤติกรรมการเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงความถี่ของพฤติกรรม พฤติกรรมที่ครูกระทำจะถูกบันทึกเพียงครั้งเดียว ตลอดเวลาที่สังเกต และเมื่อทำการสังเกตครบทั้ง 3 ครั้งแล้ว จะนับจำนวนความถี่ของพฤติกรรมที่ครูกระทำ

จากการศึกษาแบบสังเกตพฤติกรรมการสอนทั้ง 2 ระบบนี้ จะมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ แต่จุดมุ่งหมายของการใช้คือ จะใช้วัดพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกต ถ้าผู้วิจัยต้องการวัดพฤติกรรมเพียงด้านเดียวควรใช้ระบบ Category System และถ้าผู้วิจัยต้องการวัดพฤติกรรมหลายๆด้าน และไม่ทราบว่าจะพฤติกรรมด้านใดสำคัญ ก็ควรเลือกใช้ระบบ Sign System

พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่นักเรียน

สภาพการณ์ในปัจจุบันได้เกิดภาวะการเปลี่ยนแปลงไปมีปัญหาเศรษฐกิจ มีการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดปัญหาความมัวเมาทางวัตถุนิยม บุคคลเป็นทาสอารมณ์ของกิเลส มองข้ามการกระทำความดี ขาดการรักผู้อื่น มีแต่ความเห็นแก่ตัว ละเลยการปฏิบัติตามกฎของสังคม ปัญหาด้านคุณธรรมของสังคมเท่าที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นปัญหาที่ต้องการความเอาใจใส่ในการแก้ไขทั้งสิ้น และการแก้ไขปัญหานั้นต้องอาศัยเวลา ซึ่งถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยกำลังต้องการสิ่งหนึ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ "คนดี" (กิตติพันธ์ รุจิรกุล, 2540)

การที่จะได้คนดีนั้นวิธีหนึ่งที่สามารถจะกระทำได้และได้ผลในระยะยาว คือ การอบรมปลูกฝังคุณธรรมในตัวนักเรียน ในสถานศึกษาและสถาบันอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ผู้เป็นครูนั้นถือว่าเป็นหัวใจของกระบวนการดังกล่าว ถ้าครูดีมีศีลธรรมและปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่แล้ว ก็ย่อมจะส่งผลไปสู่คุณธรรมของนักเรียน และของสังคมด้วยเช่นกัน ครูบาอาจารย์จะต้องช่วยกันอบรมสั่งสอนศิษย์ ให้เป็นคนดีแต่ในขณะเยาว์วัย เปรียบเสมือนไม้อ่อนตัดง่าย ไม้แก่ตัดยาก แต่ครูจะสอนเพียงวิทยาการให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ครูจะต้องอบรม ชี้แจง ชักจูง และปลูกใจให้ศิษย์เกิดอุดมการณ์ และเกิดคุณธรรม ซึ่งเป็นความดีความงามขึ้นในดวงจิตของศิษย์ให้ได้ เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติไทยให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้าในทุกๆด้าน

อาชีพครูเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก ครูจะเป็นกลไกที่สำคัญของประเทศ ไม่แพ้อาชีพอื่นๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยจรรโลงสังคมนั้นๆให้คงอยู่อย่างเข้มแข็ง มีมนุษยธรรม และสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุดนอกเหนือจากบิดา มารดา นอกจากการให้ความรู้และเสริมสร้างทักษะด้านต่างๆให้แก่เด็กแล้ว ครูยังจะต้องอบรมสั่งสอนให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรมตามที่สังคมต้องการด้วยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ถ้าผู้เป็นครูไม่มีความรู้สึกซึ่งในศาสตร์ของงาน ไม่มีความอดทนในการปลูกฝังคุณสมบัตินี้ที่ต้องการในตัวเด็กแล้ว ก็เท่ากับว่าการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะครูของบุคคลนั้นยังไม่สมบูรณ์ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผู้เป็นครูนั้นจะต้องเป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในตนเองเป็นอย่างมาก จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ได้ (แรมสมร อยู่สถาพร, 2537)

เสนีย์ มีทรัพย์ (2530) ได้ศึกษาวเคราะห์คุณธรรมของครูหรือที่เรียกว่า "ครูธรรมนิยม" ที่ประกอบด้วยคุณธรรมของครูใน 4 ด้านใหญ่ๆ คือ ด้านอุดมคติของครู วิญญาณครู คุณธรรมของครู และจริยธรรมของครู ดังนี้

หมวดที่ 1 ด้านอุดมคติของครู (Teacher's Will) หมายถึง ความตั้งใจในสิ่งที่ดีที่สุดที่ครูพึงยึดถือ ประกอบด้วย

1. ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
2. รักและศรัทธาในอาชีพครู
3. ยินดีทำงานโดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก แม้จะอยู่แห่งใดก็ตาม
4. ตั้งใจทำงานอย่างหนักเพื่อความเจริญก้าวหน้าของนักเรียน
5. เป็นสมาชิกและร่วมทำงานในสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
6. ดำรงตนให้เหมาะสมกับสภาพของอาชีพครู ไม่ทู่ทวงฟูมเฟือย
7. ชำรงไว้ซึ่งชื่อเสียงและเกียรติคุณแห่งอาชีพครู
8. ปรับปรุงแก้ไขตนเองอยู่เสมอ
9. ไม่หาความรู้ใส่ตนเองอยู่เสมอ

10. ตั้งใจทำงานเพื่อพัฒนาประเทศชาติ
11. เชื่อมั่นว่าครูคือปูชนียบุคคล
12. อุทิศตนให้แก่การศึกษาด้วยความเต็มใจโดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทน

หมวดที่ 2 วิญญาณของครู (Teacher's Spirit) หมายถึง ลักษณะอันเป็นแก่นแท้ในสภาวะของความเป็นครู ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. อดทน อดกลั้นต่อพฤติกรรมต่างๆ ของนักเรียน
2. อบรมนักเรียนให้เป็นคนดีของสังคม
3. ทหาทางขจัดปัญหาของนักเรียนให้หมดไป
4. รักและหวังดีต่อนักเรียนเสมือนบุตรธิดาของตน
5. เป็นมิตรกับนักเรียน
6. ให้กำลังใจนักเรียนทั้งด้านการเรียนและความประพฤติ
7. ให้เกียรติแก่นักเรียนโดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะครอบครัว เพศ และวัย
8. สนใจและร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนสม่ำเสมอ
9. กระตือรือร้นในการอบรมสั่งสอนและการทำงานในหน้าที่
10. รับฟังความคิดเห็นของนักเรียนและนำมาพิจารณาไตร่ตรอง
11. พยายามหาทางแก้ปมด้อยของนักเรียน
12. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ
13. แสดงความชื่นชมยินดีต่อความก้าวหน้าของนักเรียน
14. สนใจและติดตามความเป็นอยู่ของนักเรียนอยู่เสมอ
15. เอาใจใส่ต่อการเรียนของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ
16. เอาใจใส่ด้านความประพฤติ และแนะแนวการเรียนให้นักเรียน
17. เอาใจใส่ต่อความป่วยไข้ของนักเรียน
18. ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและความเหนื่อยยากในงาน
19. ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน
20. ยินดีสอนพิเศษให้นักเรียนโดยไม่หวังผลตอบแทน
21. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ประเมินผลการสอนของครู
22. ร่วมมือกับผู้ปกครอง ในการอบรมสั่งสอนนักเรียนอย่างใกล้ชิด
23. ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
24. ให้กำลังใจและปลุกปลอบใจนักเรียนอยู่เสมอ
25. หมั่นสำรวจตนเองและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
26. ภูมิใจและรับผิดชอบต่ออาชีพของตน
27. ขยันหมั่นเพียรในการสอนและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

28. ยึดมั่นในกิจกรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตย
29. พยายามใช้ความเพียรทุกอย่างเพื่อให้หน้าที่ของครูประสบผลสำเร็จ
30. เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน
31. รู้จริงและตั้งใจสอนจนเป็นแบบอย่างที่ดีได้

หมวดที่ 3 คุณธรรมของครู (Teacher's Qualification) หมายถึง คุณสมบัติหรือความสามารถที่มีอยู่ภายในตัวครู ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. มีความรู้เพียงพอและถูกต้องในระดับที่สอน
2. รับฟังและเคารพเหตุผลของผู้อื่น
3. พิจารณาคุณค่าของนักเรียนแต่ละคนด้วยเหตุผล
4. ตัดสินหรือลงโทษนักเรียนอย่างมีเหตุผล
5. ยืดหยุ่นปัญหาต่างๆและหาทางแก้ไขด้วยสันติวิธี
6. มีความคิดริเริ่ม
7. นำวิธีการใหม่ๆมาใช้ปรับปรุงการทำงานของตน
8. มีความยุติธรรมไม่ลำเอียง
9. มีอารมณ์มั่นคงและสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ตลอดเวลา
10. ไม่คิดแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุเกินความจำเป็น
11. ซื่อสัตย์สุจริตและจริงจัง
12. ภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง
13. ให้เกียรติแก่เพื่อร่วมอาชีพและบุคคลทั่วไป
14. ไม่ดูหมิ่นศาสนาอื่น
15. มีความกรุณาและสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
16. รักษาความลับของนักเรียน
17. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือนักเรียนตามสมควร
18. เสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคม
19. ไม่อาฆาตพยาบาทนักเรียน
20. ให้ความไว้วางใจแก่ผู้ร่วมงาน

หมวดที่ 4 จริยธรรมของครู (Teacher's Function) หมายถึง การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติอันเป็นหน้าที่ที่ครูควรพึงกระทำ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประพฤติตนดีสม่ำเสมอ
2. ดำรงชีวิตและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน
3. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมในด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุณิสัย และ

4. นำนักเรียนให้พ้นจากทางเลื่อม
5. ไม่ทำโทษนักเรียนจนเกินกว่าเหตุ
6. เป็นคนตรงต่อเวลา
7. สร้างความก้าวหน้าในอาชีพตามความสามารถของตน
8. เว้นการกระทำผิดเรื่องชู้สาว
9. รักษาชื่อเสียงและค่านิยมของโรงเรียนและคณะครู
10. ทำงานเป็นหมู่คณะได้ดี
11. ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อร่วมอาชีพเดียวกัน
12. รับผิดชอบต่ออาชีพที่ได้รับมอบหมาย
13. รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
14. มีอารมณ์ขันแต่ไม่ตลกเหลวไหล
15. แต่งกายเรียบร้อยเสมอ
16. มีระเบียบวินัย
17. มีกิริยาจาสุภาพอ่อนโยน ยิ้มง่าย
18. แสดงกิริยาจาสุภาพ ใช้ภาษาสุภาพและถูกต้อง
19. วางตนเหมาะสมเข้ากับชนทุกชั้น
20. ปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่
21. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง
22. แนะนำให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
23. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเมตตา กรุณา อดทน ซื่อสัตย์ และสุภาพอ่อนโยน
24. ไม่ให้นักเรียนทำในสิ่งที่เกินความสามารถและเกินความศรัทธา
25. ปฏิบัติกับนักเรียนได้เหมาะสมกับเพศและวัย
26. ทำหน้าที่การงานด้วยความรวดเร็วและถูกต้อง
27. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปรับปรุงการศึกษาและการงานด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ไม่ให้ผู้อื่นเสียกำลังใจ
28. สร้างชื่อเสียงและเกียรติคุณให้แก่ตนเอง เพื่อนร่วมงานและสถาบัน
29. หลีกเลียงสิ่งทีก่อให้เกิดความแตกร้างในหมู่คณะ เช่น ความริษยา และความพยายบาทเคียดแค้น
30. ให้ความสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกจริงประกอบด้วยคุณธรรมซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันอย่างมีความสุข

กัลยาณมิตรธรรม 7

ผู้เป็นครูที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดังมานานับประการ ประการแรกผู้เป็นครูที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ 7 ประการ หรือที่เรียกว่า "กัลยาณมิตรธรรม 7" (พระราชนิพนธ์ (ประยูรย์ ปยุตโต) อ้างถึงใน แรมสมร อยู่สถาพร, 2537) ซึ่งประกอบด้วย

1. ปิโย หมายถึง น่ารัก เป็นที่รักของคนอื่น ผู้ที่เป็นครูควรจะต้องมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอน่ารัก พุดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่พูดจาหยาบคายหรือพูดต่อเสียด มีลักษณะจริงใจให้คนอยากเข้าใกล้ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สง่างามและสำรวมอยู่เสมอ มีสีหน้าที่เป็นมิตรแลแสดงว่าจริงใจต่อผู้อื่น รวมทั้งมีอารมณ์ที่แจ่มใส เป็นต้น

2. ครู หมายถึง นำเคารพ ผู้เป็นครูต้องวางตนประพฤติตนให้เป็นที่เคารพของลูกศิษย์และบุคคลทั่วไปโดยวางตนให้เหมาะสม ถูกกาลเทศะ ประกอบด้วยความรู้ความสามารถและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์และสังคมทั่วไป

3. ภาวนีโย หมายถึง นำเจริญใจ กล่าวคือ ผู้เป็นครูต้องกอบปรุไปด้วย กิริยามารยาทที่งดงาม ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนประเพณี และมีการแต่งกายที่เหมาะสมถูกต้องตามสมัยนิยม สะอาดและเรียบร้อยสวยงาม

4. วัตตา หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล ผู้เป็นครูต้องรู้จักการใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง เช่น ให้นักเรียนได้รับความรู้ ได้รับคำแนะนำสั่งสอน คำชี้แนะที่ถูกต้อง หรือรู้จักวิธีพูดที่เร้าใจผู้ฟังให้สำนึกเกิดกำลังใจ หรือเร้าใจให้ปฏิบัติตาม

5. วรณักขโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ ผู้ที่เป็นครูต้องเข้าใจสภาพความเป็นจริงว่า ในการสอนนั้นจะมีนักเรียนบางคนที่จะพูดจากร้าวร้าว ซ้ำซากซ้ำถาม ซึ่งในบางครั้งอาจจะไม่ถูกกาลเทศะ ทำให้ดูเหมือนว่าไม่เคารพอาจารย์ นักเรียนบางคนอาจจะมึนทึบสูง อาจจะพูดจาที่ไม่สุภาพ หรือส่อไปในทางเสียดสีดูหมิ่นได้ ผู้ที่เป็นครูที่แท้จริงต้องมีจิตใจที่หนักแน่นและให้อภัยได้ พร้อมกันนั้นก็มีความเมตตาที่จะสั่งสอนเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นของศิษย์

6. คัมภีร์ภูจะ กะถัง กัตตา หมายถึง แกล้งเรื่องล้าลึกได้ ครูที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีและมีเทคนิคในการถ่ายทอดดี สามารถที่จะอธิบายเรื่องต่างๆไม่ว่าจะง่ายหรือยากให้ผู้เรียนเข้าใจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวที่ซับซ้อน เพราะฉะนั้นครูจะต้องเป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวต่างๆอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสตร์ที่ตนสอน

7. โน จัญจฺจฺชเน นิโยชะเย หมายถึง ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ผู้เป็นครูจะต้องตั้งตนอยู่ในธรรม มีธรรมะเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติงาน และจะต้องมีจิตใจที่ใสสะอาด หวังดีต่อผู้อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อศิษย์ของตน ป้องกันศิษย์ให้พ้นจากภัยอันตรายและความเสื่อมเสียทั้งปวงและไม่แนะนำหรือชักจูงศิษย์ให้ทำ ความผิด ทำชั่ว หรือประพฤติไปในทางที่เสียหายต่อชื่อเสียงของตนเอง ต่อครอบครัวหรือสถาบัน

คุณธรรมที่ครูพึงยึดถือที่กล่าวมาเป็นสิ่งซึ่งครูในฐานะบุคลลศสวรพยายามประพฤติปฏิบัติให้ได้ครบถ้วน เป็นสิ่งที่ควรทำเป็นตัวอย่างให้ปรากฏในสังคมเพราะครูได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติ หรือเป็นตัวอย่างของการประพฤติที่ดีที่คนในสังคมหรือชุมชนคาดหวังจากผู้ที่เรียกว่า ครู

สมพงษ์ จิตระดับ (2530) กล่าวว่า ในการเสริมสร้างให้นักเรียนมีลักษณะนิสัย และปฏิบัติตามคุณธรรมที่เรียนรู้อย่างถาวร ครูจำเป็นต้องใช้วิธีการและเทคโนโลยีของการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ในการเสริมแรงและติดตามผลต่อจากขั้นตอนของการสร้างความตระหนักอย่างต่อเนื่อง และมีหลักการ กระบวนการรูปแบบการสอนรูปแบบนี้จึงมิได้มุ่งการสอนตามหัวข้อคุณธรรมที่กำหนดไว้เท่านั้น แต่ได้ครอบคลุมถึงการติดตามดูแลเอาใจใส่ ให้การเสริมแรงจนนักเรียนได้ปฏิบัติตนขึ้นเป็นลักษณะนิสัยของตนเองแล้ว กระบวนการสอนนี้จึงสามารถสืบเสาะติดตามได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ซึ่งมีกระบวนการสอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ เป็นการเริ่มบทเรียนของครูโดยการนำเข้าสู่เรื่องราวประเด็นเหตุการณ์ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่ต้องการสอน การให้ข้อมูลรายละเอียดประสบการณ์ต่างจะมีลักษณะที่เกี่ยวพันกับองค์ประกอบของตนเอง เนื้อหาทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อมให้สัมพันธ์หรือดำเนินไปด้วยกันในการสอนแต่ละครั้ง วิธีการเสนอข้อมูลเรื่องราวจึงต้องน่าสนใจ ช่วยติดตาม ให้ประเด็นที่ต้องขบคิดในรูปของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (Instructional Activities) ควบคู่ไปกับสื่อการสอน (Mediae) บางประเภท เช่น การเล่านิทานประกอบรูปภาพ การเชิดหุ่น การให้ข่าวสารหนังสือพิมพ์ กรณีตัวอย่าง การให้บทบาทสมมุติ และสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์และสร้างความคิด เมื่อนักเรียนทุกคนได้รับข้อมูลในขั้นที่ 1 แล้ว กระบวนการขั้นที่ 2 ก็จะเริ่มขึ้นโดยเน้นและฝึกฝนให้นักเรียนแต่ละคนได้รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้นั้นสร้างเป็นความคิดเห็นของตนเอง ให้เกิดขึ้นเป็นความคิดที่เกิดจากค่านิยม ลักษณะนิสัย ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับข้อมูลที่ได้รับมา นักเรียนบางส่วนจะมีโอกาสเสนอความคิดเห็น และการให้เหตุผลของตนเองต่อชั้นเรียน มีการอภิปรายซักถามประเด็นปัญหาต่าง การแลกเปลี่ยนข้อคิดประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ การให้ตัวอย่างหรือข้อมูลเพิ่มเติม เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การให้เหตุผลและการตัดสินใจ ครูแบ่งกลุ่มย่อยให้นักเรียนได้มีโอกาสตัดสินใจและเลือกข้อความคิดเห็นของนักเรียน ที่สรุปได้หลายประเด็นในขั้นที่ 2 ซึ่งมีเหตุผลและคุณค่าแตกต่างกันไปในขั้นนี้ นักเรียนจะได้รับการฝึกฝนทักษะในเรื่องของการอภิปรายกลุ่ม การตัดสินใจ การให้เหตุผล

ขั้นที่ 4 การสรุปและประยุกต์ใช้ เป็นกระบวนการหาข้อสรุปรวบรวมการเรียนรู้ทั้งหมด นำเอาคำตอบ และการให้เหตุผลของแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกัน และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม และทำสรุปคือการที่นักเรียนสามารถหาข้อสรุปของสิ่งเรียนรู้ทั้งหมด ได้รับโน้ตคำของเนื้อหากิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหมด การจัดบทเรียนในขั้นนี้มีความสำคัญที่แสดงว่า นักเรียนเกิดการเรียนรู้มากขึ้นเพียงใด การให้นักเรียนรู้จักหาข้อสรุปทั้งด้านเนื้อหา เจตคติ และการปฏิบัติ เป็นทักษะสำคัญที่ต้องฝึกฝน

ขั้นที่ 5 เจตคติของนักเรียน กระบวนการสอนในขั้นนี้เป็นการสร้างให้เกิดตั้งแต่การให้ข้อมูลขั้นที่ 1 จนถึงขั้นสรุป ตลอดจนลักษณะของครูผู้สอนที่มีแบบอย่างคุณธรรมและปฏิบัติที่ตรงตามถูกต้อง สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการสร้างเจตคติของนักเรียน การปลูกฝังเจตคติทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การรู้จักที่จะปรับกระบวนการสอนให้เหมาะสมกับการสอนแต่ละครั้ง ความมีลำดับขั้นในการสร้างเจตคติด้วยวิธีการง่ายๆ หรือขั้นที่สูงขึ้นไป การเชื่อมโยงคุณธรรมที่ใกล้เคียง และการให้ผู้เรียนได้ข้อสรุปที่ชัดเจน มีมโนทัศน์เกี่ยวกับคุณธรรมข้อนั้นอย่างถูกต้อง จะเป็นพื้นฐานต่อการสร้างเจตคติ ค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิตของนักเรียนต่อไป

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติจริงของนักเรียน นักเรียนได้มีโอกาสคิดเป็น แก้ไขปัญหาในสิ่งที่รู้แล้ว การทำเป็นหรือการปฏิบัติจริง ทำได้ในชั้นสาธิต การทดลองและการนำไปประยุกต์ใช้ ครูควรส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติทางจริยธรรมได้โดยการให้ปฏิบัติจริง หลังจากได้รับข้อมูลในขั้นที่ 1 แล้ว หรืออาจจะปฏิบัติเมื่อได้สรุปในขั้นที่ 4 แล้ว การจัดกิจกรรมเสริมตนเอง (Self Activities) และกิจกรรมเสริมหลักสูตร (Student Activities) เป็นกิจกรรมที่ครูให้นักเรียนทำได้โดยไม่จำกัดสถานที่ ควรทำอย่างสม่ำเสมอ สิ่งสำคัญคือการทำให้นักเรียนได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแสดงออก และความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง และเป็นธรรมชาติของแต่ละคน

ขั้นที่ 7 การเสริมแรงและการติดตามผล การดำเนินการในขั้นตอนนี้เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ครูควรมีความเข้าใจที่สำคัญบางประการคือ

1. การเสริมแรงและการติดตามผล มุ่งการช่วยเหลือนักเรียนมากกว่าการจับผิด หรือลงโทษเป็นสำคัญ
2. ทุกสิ่งทุกอย่างครูสามารถนำมาพิจารณาใช้เป็นเครื่องเสริมแรงทางการศึกษาได้
3. การเสริมแรงใช้ในโอกาสที่เหมาะสม และตรงกับความต้องการของนักเรียน สามารถปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้
4. การเสริมแรงและการติดตามผลเป็นวิธีการใช้อย่างมีหลักการและต่อเนื่อง และจะยุติเมื่อนักเรียนได้ปฏิบัติจนเป็นลักษณะนิสัยแล้ว

การเสริมแรงและการติดตามผลนั้นครูสามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการนี้ในรูปของการให้รางวัล สัญลักษณ์ การให้คำยกย่องชมเชย การใช้ภาษาท่าทาง ฯลฯ สำหรับขั้นตอนของการเสริมแรงและการติดตามผลในขั้นสุดท้ายนี้มุ่งส่งเสริมในรูปแบบของการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นหลัก เพื่อส่งเสริมและเน้นในเรื่องความต่อเนื่องที่นักเรียนได้รับจากการรับรู้ตั้งแต่ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 6 จนเกิดความตระหนักในคุณธรรมที่ได้รับการเรียนรู้ แล้วให้ได้มีการปฏิบัติจริง มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์จนนักเรียนสามารถแสดงออกจนเป็นลักษณะนิสัยที่เกิดขึ้นกับตัวเองอย่างถาวรได้ การใช้เทคนิควิธีการเสริมแรงและติดตามผลจึงเป็นสิ่งที่ครูต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ถูกต้อง มากกว่าการใช้การเสริมแรงที่ใช้อยู่แล้วในห้องเรียนตามปกติ ครูต้องรู้จักเลือกสัญลักษณ์ วัสดุสิ่งของ เกม เครื่องเล่นต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการสร้างเงื่อนไขและเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น สามารถกำหนดระยะเวลา และรู้จักวิธีการใช้เครื่องเสริมแรงให้ตรงกับความต้องการของนักเรียนส่วนใหญ่และแต่ละคน ให้การสังเกตติดตามผล จดบันทึกพฤติกรรมต่างๆของนักเรียนที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนไป

และสามารถตัดสินใจในการถอดและยกเลิกเครื่องเสริมแรงที่ใช้ในการปรับพฤติกรรมได้ เมื่อนักเรียนได้ปฏิบัติตามคุณธรรมนั้นจนเป็นลักษณะนิสัยของตนเองแล้ว

ในการศึกษาพฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็นด้านๆดังนี้

1. ด้านการแสดงตนเป็นแบบอย่าง

ในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดแก่ศิษย์มิใช่ของง่าย ครูจะพูดหรือสอนกันอย่างเดียวไม่พอ แต่ครูจะต้องแสดงตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ปรากฏแก่ศิษย์ เพราะตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน พฤติกรรมของครูเป็นการแสดงให้ศิษย์เห็นทุกวินาที ฉะนั้นถ้าครูอยากให้ศิษย์มีคุณธรรม ครูจะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีในทางที่ถูกที่ควร ถ้าครูอยากให้ศิษย์ทำอะไรในทางที่ดีครูก็ทำเรื่องนั้นๆให้ศิษย์เห็นเพื่อให้ศิษย์ประพฤติตาม (กิติพันธ์ วุจิวกุล, 2540) ครูเป็นบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลกับเด็ก ทั้งเป็นผู้มีอำนาจและเป็นผู้ที่เด็กรัก ถ้าเด็กมีเจตคติต่อครูว่าเป็นผู้รู้และเป็นแบบอย่างที่ดี จะทำให้เด็กพร้อมที่จะเชื่อฟังและถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างจนเราเรียกครูว่า "แม่พิมพ์" ของนักเรียน แต่นักเรียนจะผิดหวังเป็นอย่างมากถ้าเขาพบว่า ครูที่เขาศรัทธานับถือนั้นปราศจากคุณธรรม มีความทุจริต ผิดศีลและประพฤติตนต่ำช้า ครูจะสอนนักเรียนให้มีศีลธรรมได้อย่างไรถ้าครูมีกิยามารยาทหยาบ ด่าทอ ทุบตี ทุบตี ทุบตี เจ้าโทสะและแก่งแย่งแข่งดีกัน ดังนั้นครูทุกคนต้องสำรวจเสมอว่าทุกอริยาบทของครูนั้นนักเรียนเฝ้าดูอยู่ (สมน อมรวีวัฒน์, 2527) ซึ่งสอดคล้องกับพนัส ทันทาคินทร์ (2522) และสงบ ลักษณะ (2523) ซึ่งกล่าวว่า การปลูกฝังค่านิยมหรือจริยธรรมใดๆให้แก่ นักเรียนนั้น การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่จะต้องกระทำ เพื่อการหวังผลอย่างแน่นอนในทางปฏิบัติ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุด คือ ตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติ ฉะนั้นถ้าครูทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี จะทำให้นักเรียนเกิดการเลื่อมใส ศรัทธา และยึดการปฏิบัตินั้นๆเป็นตัวอย่าง หรือซึมซับสิ่งต่างๆเหล่านั้นเข้าสู่ตนเองจนยึดถือเป็นหลักปฏิบัติของตนต่อไป (แรมสมร อยู่สุททพร, 2537)

2. ด้านการจัดโอกาสในการฝึกพฤติกรรมให้แก่ นักเรียน

การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนนั้นครูจะต้องจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ครูต้องจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม (ชัยพร วิชชาวุธ และ ชีระพร อุวรรณโณ, 2525) ฉะนั้นการปลูกฝังจริยธรรมจึงควรเป็นการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมทุกอย่าง ที่จะให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก และความตั้งใจ ซึ่งจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป ซึ่งอำไพ สุจริตกุล (2530) ให้ข้อเสนอแนะว่าการให้การศึกษาด้านจริยธรรม ควรเน้นให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ สร้างเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาเสมอๆจนเป็นนิสัย การเน้นจึงอยู่ที่การฝึกปฏิบัติให้สัมพันธ์กับการเรียนการสอน วิชาต่างๆด้วยทุกโอกาส เกี่ยวกับเรื่องนี้ กรมวิชาการ (2523) ให้แนวคิดว่าจะต้องให้นักเรียนปฏิบัติจริงและ

สม่ำเสมอไม่ใช่สอนเฉพาะในช่วงโมงเรียนเท่านั้น และซาเลียง วุฒิจันทร์ (2524) ให้ข้อเสนอแนะว่า การสอนจริยธรรมจะต้องมีทั้งการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ โดยให้ปฏิบัติจริงและปฏิบัติจนเป็นนิสัยถาวร สอดแทรกในการสอนวิชาอื่นๆ และการจัดกิจกรรมทุกประเภทของโรงเรียน ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกในสถานการณ์จริงบ้างในบางโอกาสและจัดกิจกรรมเสริมให้เด็กมีการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับ หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2524) เสนอหลักในการสอนจริยธรรมให้ได้ผลว่า ต้องสอนโดยการปฏิบัติจริง ควรส่งเสริมให้นักเรียนนำคุณธรรมในจริยศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้ได้มากที่สุด

โดยสรุปจะเห็นว่า การปลูกฝังจริยธรรมนั้นให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติให้เรียนรู้ด้วยตนเอง การปลูกฝังจริยธรรมจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้นักเรียนได้มีโอกาสในการฝึกพฤติกรรมเป็นสำคัญ ซึ่งสมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กล่าวสรุปถึงสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. นักเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในกิจกรรมการสอนทุกประเภท
2. กิจกรรมการสอนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ คุณสมบัติ เจตคติของผู้เรียนได้
3. กิจกรรมการสอนย่อมมีสาระความรู้ และความน่าสนใจอยู่เสมอ

3. ด้านการติดตามการปฏิบัติตนของนักเรียน

การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนนั้น นอกจากจะให้ความรู้ สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ และการปฏิบัติตัวของครูที่ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนแล้ว ยังจะต้องช่วยผู้ให้นักเรียนปฏิบัติตามจริยธรรมนานๆ และมีการติดตามการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องทั้งในและนอกโรงเรียน (พนัส หันนาคินทร์ อ้างถึงใน ระพีพันธุ์ ชูชื่น, 2532) การอบรมเป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ เด็กได้คุณธรรมใดไปแล้ว ครูต้องดูแล เด็กจะละเลยครูต้องอบรมทุกขณะ (สุรชัช ศรีชัช, 2521) ต้องดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมและหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน มีการกำหนดระเบียบของโรงเรียนในส่วนต่างๆตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครูต้องพำสอนและคอยเฝ้าดูเพื่อเป็นการฝึกวินัยในตนเองของนักเรียนไปในตัวด้วย (ซาเลียง วุฒิจันทร์, 2540) การจัดให้มีการอบรมจริยธรรมโดยต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรมได้แก่ พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้น และครูเวรประจำวัน (สาโรช บัวศรี, 2527) การให้การอบรมหรือการให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับจริยธรรม ควรพยายามกระทำเป็นรายบุคคล หรือกลุ่มย่อยจะได้ผลและน่าสนใจกว่า (สมพงษ์ จิตระดับ, 2530) ในการติดตามผลการปฏิบัติของนักเรียนนั้นวัดผลจากพฤติกรรมของเด็กจริงๆ (อัปไพ สุจริตกุล, 2530) ขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ให้ช่วยสอดส่องเอาใจใส่ในเรื่องจริยธรรมของเด็ก (ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างถึงใน อุดุลย์ สารบาล, 2534) ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ที่ให้ข้อเสนอแนะ

ว่า โรงเรียน คณะครูควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น พบปะ พูดคุย เยี่ยมเยียน ตลอดจนปรึกษาหารือร่วมกันตามโอกาสและความเหมาะสม ครูควรหาโอกาสติดตามผลนักเรียนแต่ละคนตามสภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย

4. ด้านการเสริมแรง

จากการศึกษาวิจัยธรรมตามแนวทฤษฎีการปรับพฤติกรรมพบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมก็เหมือนกับพฤติกรรมอื่นๆโดยทั่วไป พฤติกรรมใดที่ผู้ประพฤติได้รับสิ่งที่ต้องการตอบแทนและพึงพอใจ พฤติกรรมนั้นก็จะมีค่าสูงขึ้น แต่ถ้าพฤติกรรมใดได้สิ่งที่ไม่ปรารถนาเป็นเหมือนไขลงโทษแทน พฤติกรรมนั้นก็ค่อยๆขาดหายไป (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต อ้างถึงใน สังเวียน เกออินปก, 2534) การปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนนั้นการส่งเสริมการปฏิบัติเป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การยกย่องชมเชย และประกาศเกียรติคุณนักเรียน เป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (สมพงษ์ จิตระดับ, 2530) สิ่งที่ครูควรตระหนักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังจริยธรรม คือ ความรู้สึก ครูต้องพยายามให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการกระทำ อันจะนำไปสู่การกระทำด้วยความชื่นชม ความรู้สึกที่ดีต่อการกระทำจะเกิดขึ้นได้โดยมีการเสริมแรง คือ เมื่อผู้เรียนกระทำดี ผู้เรียนควรได้รับผลตอบแทนที่ดีต่อการกระทำนั้นๆ ทั้งจากเพื่อน จากครู และจากสังคม ผู้เรียนจะประจักษ์แจ้งต่อตัวของผู้เรียนเอง และค่อยๆพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมจากการกระทำเพื่อตนเอง เป็นการกระทำเพื่อกลุ่มและเพื่อสังคมในที่สุด (กรมวิชาการ, 2534) ครูควรให้การเสริมแรงเมื่อนักเรียนปฏิบัติตามจริยธรรมและมีการลงโทษในกรณีที่เด็กไม่ปฏิบัติตาม และหลังจากที่เด็กประพฤติสม่าเสมอแล้วก็ให้การเสริมแรงบ้าง ไม่เสริมแรงบ้าง ทำจนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนนั้นคงอยู่ตลอดไป (ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างถึงใน อุดุลย์ สารบาณ, 2534) ซึ่งวิธีการเสริมแรง หรือวิธีการเสริมกำลังใจมีวิธีแสดงออกได้หลายวิธี แต่ที่นิยมและใช้มากมีดังนี้ (วาริ ธีระจิตร, 2530)

1. การเสริมกำลังใจด้วยวาจาทั้งที่ยอมรับและปฏิเสธ การเสริมกำลังใจด้วยวาจาแบบยอมรับนั้นครูมักใช้คำพูดว่า เก่ง เก่งมาก ดี ไซ่ น่าสนใจ มีความคิดที่ดี น่าชมเชย ในกรณีที่ทำผิดหรือครูใช้การเสริมกำลังใจทางลบมักจะใช้ถ้อยคำ เช่น ไม่ถูก ใช้ไม่ได้ หรือใช้คำตำหนิ มักจะทำให้นักเรียนขาดกำลังใจได้ เกิดความท้อแท้ ตามหลักการที่ถูกต้องแล้ว ครูควรหลีกเลี่ยงคำติเตียนตรงๆ อาจใช้คำดีเป็นกลางๆ เช่น ลองทำซ้ำ ลองคิดดูใหม่ ยังไม่ตรงทีเดียว ควรหาคำตอบให้ตรงกว่านี้ เป็นต้น

2. การเสริมกำลังใจด้วยกิริยาท่าทาง เมื่อนักเรียนตอบถูกครูควรเสริมกำลังใจด้วยการยิ้ม พยักหน้ารับ ใช้มือหรือท่าทางประกอบ ใช้สายตาแสดงความพอใจ ในกรณีที่นักเรียนตอบผิด หรือตอบไม่ตรงจุด ครูไม่ควรแสดงกิริยาอาการโกรธ หรือแสดงความไม่พอใจ

3. การเสริมกำลังใจโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วม เช่น ปรบมือให้เพื่อน ให้คะแนนกันเอง หรือออกไปเขียนคะแนนให้เพื่อนที่ทำได้ดี

4. การเสริมกำลังใจโดยกลุ่มนักเรียน เช่น นักเรียนกล่าวคำชมเชยกันเอง

5. ประการสุดท้ายเป็นการเสริมกำลังใจด้วยการให้รางวัล เช่น การให้สิ่งของ ขนม เงิน

คะแนน บัตรชมเชย แต่การเสริมกำลังใจวิธีนี้มีข้อควรระวังคือ การให้รางวัลควรมีการเว้นระยะนานพอสมควร หรือให้เนื่องจากโอกาสพิเศษจริงๆ เพราะถ้าให้รางวัลบ่อยเกินไป อาจเป็นผลเสียทำให้นักเรียนหวังผลด้านวัตถุมากเกินไป

การใช้เทคนิคการเสริมแรงในการเรียนการสอนมีอยู่หลายวิธี ซึ่งครูต้องใช้วิธีพิจารณาดูความเหมาะสมว่าควรใช้สิ่งเร้าอะไร ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวัย ความต้องการ และความสนใจของเด็กด้วย การเสริมแรงบางอย่างอาจใช้ได้กับเด็กคนหนึ่งแต่ใช้ไม่ได้ผลกับเด็กอีกคนหนึ่งได้ ในขณะที่ใช้การเสริมแรงครูจะต้องสังเกตความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กว่าเป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้ศึกษาพฤติกรรมของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ด้านการปลูกฝังจริยธรรมในห้องเรียน ตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจากทุกเขตการศึกษา เขตละ 2 จังหวัดๆละ 3 โรงเรียน จำนวนทั้งสิ้น 628 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสังเกตพฤติกรรมของครูในห้องเรียน

ผลการวิจัยพบว่า มีจำนวนครูประมาณร้อยละ 85 ของจำนวนครูในกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมาะสม พฤติกรรมของครูที่ไม่เหมาะสมส่วนใหญ่ จะเป็นด้านตรงต่อเวลาและการแต่งกาย ซึ่งจะพบในครูชายมากกว่าครูหญิง ครูอายุน้อยมากกว่าครูอายุมาก และครูที่มีวุฒิต่ำกว่าครูที่มีวุฒิสสูง ครูใช้วิธีบอกและแนะนำมากที่สุดในการปลูกฝังจริยธรรม ครูปลูกฝังจริยธรรมด้านความรับผิดชอบและระเบียบวินัยมากกว่าจริยธรรมด้านอื่นๆ

เชาวลิต นิลโนรี (2528) ได้ศึกษาพฤติกรรมในด้านการปลูกฝังจริยธรรมของครูวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างเป็นครูวิทยาศาสตร์ที่สอนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2526 จำนวน 110 คน โดยบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตได้ในแบบบันทึกพฤติกรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครูวิทยาศาสตร์มีพฤติกรรมที่เหมาะสมที่สุดคือ ด้านมารยาท น้อยที่สุดคือด้านการตรงต่อเวลา วิธีปลูกฝังจริยธรรมเรียงตามลำดับความบ่อยครั้งที่ถูกนำมาใช้คือ การเสริมแรง การบอก แนะนำ การฝึกปฏิบัติ การอภิปราย และการสังเกตพฤติกรรมต้นแบบ ครูปลูกฝังจริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ ความมีระเบียบวินัยมากกว่าด้านอื่นๆ

จุไรรัตน์ มกนัรัตน์ (2528) ศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาการปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นครูอาจารย์ที่สอนใน

โรงเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 720 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 2 ชุด

ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาการปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรมพบว่า ครูที่สอนในโรงเรียนอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาและสังกัดสำนักงานการศึกษา เอกชน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูที่มีวุฒิทางวิชาครูและครูที่ไม่มีวุฒิทางวิชาครูมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ครูที่สอนประเภทวิชาพาณิชยกรรมและครูที่สอนวิชาสามัญมีความคิดเห็นแตกต่างกัน 2 ด้านจาก 8 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า 5 ปีกับครูที่มีประสบการณ์ในการสอน 20 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกัน 2 ด้านจาก 8 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะของครูเกี่ยวกับปัญหาการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม พบว่า

1. ครูไม่ควรสอนโดยเน้นแต่ความสามารถทางวิชาการเท่านั้น ควรมีการสอดแทรกจริยธรรมควบคู่ไปในการสอนวิชาต่างๆ ด้วย โดยให้การสอนนั้นมีการใช้อุปกรณ์และวิธีการที่น่าสนใจ
2. ควรมีการจัดสภาพชั้นเรียนให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน ตลอดจนมีการสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความรักและภาคภูมิใจในสถาบัน
3. ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ และควรให้มีความรักความเข้าใจแก่เด็กทุกคน และมีบทบาทในการช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ของนักเรียนด้วย
4. ครูควรสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในหมู่นักเรียน และให้กลุ่มเพื่อนนักเรียนชักจูงกันไปในทางที่ดี
5. ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และเวลา
6. ครูและผู้บริหารควรมีการพบปะเพื่อปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ และใกล้ชิดเพื่อร่วมมือกัน
7. ควรมีกฎหมายควบคุมมิให้นักเรียนและเยาวชนเข้าไปในสถานที่ที่ไม่สมควรและมีบทลงโทษเจ้าของสถานประกอบการที่ไม่ให้ความร่วมมือ
8. ควรมีการควบคุมและกวดขันในสื่อมวลชนทุกประเภทอย่างจริงจังที่จะไม่ให้เสนอสิ่งที่จะเป็นพิษเป็นภัยแก่เยาวชน

โกเศศ ตังอินทร์ (2528) ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน เกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียน 251 คน ครู 409 คน และนักเรียน 500 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า

1. กิจกรรมปลูกฝังจริยธรรมที่โรงเรียนปฏิบัติในระดับมากที่สุด ตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียน คือ การยกย่องชมเชยนักเรียนผู้กระทำความดี และการเสนอตัวอย่างผู้กระทำความดีแก่นักเรียน ตามความเห็นของครู คือ การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของครูแก่นักเรียน และตามความเห็นของนักเรียน คือ การยกย่อง

ชมเชยนักเรียนผู้กระทำดีและการเสนอตัวอย่างผู้กระทำดีแก่นักเรียน

2. กิจกรรมส่งเสริมให้มีคุณลักษณะทางจริยธรรมที่โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนปฏิบัติในระดับมากที่สุดและรองลงมาตามความเห็นของผู้บริหาร ครู และนักเรียน คือ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

3. พฤติกรรมทางจริยธรรมที่โรงเรียนพยายามปลูกฝังแก่นักเรียนในระดับมากที่สุด ตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียน คือ การเสียสละสิ่งของ กำลังความคิดหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับผู้อื่น และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (พฤติกรรมจริยธรรมของเมตตา - กรุณา) ตามความเห็นของครู คือ การกล่าววาจาอันเหมาะสม (พฤติกรรมจริยธรรมของเมตตา - กรุณา) และตามความเห็นของนักเรียน คือ การบังคับตนเองไม่ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีศีลธรรม และมาตฐานความดี (พฤติกรรมจริยธรรมของวิริโอตัมปะ)

อนวัช รัตนเมชวี (2526) ศึกษาความคิดเห็นของครูต่อพฤติกรรมของนักเรียนและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 10 ปีการศึกษา 2526 กลุ่มตัวอย่างเป็นครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 10 ปีการศึกษา 2526 จำนวน 286 คน โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูที่มีต่อลักษณะพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ มีค่าความเชื่อมั่น .813

ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อลักษณะพฤติกรรมที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติแต่ละด้านทั้ง 11 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ความคิดเห็นของครูเพศชายและเพศหญิงที่มีต่อลักษณะพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติทั้ง 11 ด้าน ในแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความคิดเห็นของครูที่มีวุฒิทางวิชาชีพแตกต่างกันที่มีต่อลักษณะพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติทั้ง 11 ด้านในแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความคิดเห็นของครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านวิชาชีพครูแตกต่างกันที่มีต่อลักษณะพฤติกรรมที่นักเรียน ปฏิบัติทั้ง 11 ด้านในแต่ละด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 วิธีการที่ครูใช้ในการปลูกฝังจริยธรรมในแต่ละด้านต่างๆแก่นักเรียนพบว่า ครูใช้วิธีบอก แนะนำ มากที่สุด และวิธีที่ใช้ใ้มน้อยที่สุดคือ วิธีให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมต้นแบบ

อรุณศรี เหลืองไทยงาม (2533) ศึกษาการส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียน 75 คน ครูผู้สอน 398 คน ของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ดัดแปลงจากแบบสำรวจจากการส่งเสริมจริยศึกษาของผู้บริหารและครู

ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการกำหนดนโยบาย มีการส่งเสริมการปฏิบัติระดับมาก เรียงตามลำดับได้แก่ การให้ครูเวรประจำวันกล่าวอบรมความประพฤติก่อนเข้าเรียน การให้ครูกวาดต้อนนักเรียนทั้งด้านความรู้ ความประพฤติ และการให้ครูประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

2. ด้านการจัดสภาพแวดล้อม เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ การจัดนิทรรศการแสดงความสำคัญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา การจัดให้มีพระพุทธรูป ภาพพุทธประวัติไว้ในห้องเรียนและการให้ครูประจำชั้นทุกชั้นสนับสนุนนักเรียนที่มีความประพฤติดีให้เป็นหัวหน้าเป็นผู้นำ

3. ด้านการนิเทศการเรียนการสอน มีการปฏิบัติมาก เรียงลำดับดังนี้ คือ การเสนอแนะให้ครูอบรมความประพฤตินักเรียนพร้อมไปกับการสอน การเสนอแนะให้ครูเอาใจใส่สังเกตนักเรียนทั้งการแต่งกาย คำพูด มารยาท ทุกครั้งที่เข้าสอน และเน้นให้ครูยกย่องชมเชยนักเรียนทันทีที่เห็นว่านักเรียนประพฤติดี

4. ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ที่มีการปฏิบัติมากเรียงตามลำดับคือ การส่งเสริมโครงการยกย่องนักเรียนที่มีความประพฤติดี การเชิญผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมวันแม่ เพื่อส่งเสริมการแสดงความรักของครอบครัว และการจัดประกวดคำขวัญ บทกลอน เรียงความที่เกี่ยวกับวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา

ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมจริยศึกษาของผู้บริหารและครู มีอยู่ในระดับมากในด้านต่างๆ คือ ปัญหาด้านคะแนนพฤติกรรมของแต่ละรายวิชา ไม่ได้เป็นผลรวมของการประเมินพฤติกรรมที่เหมาะสม ปัญหาเนื้อหาวิชาแต่ละวิชามีมาก ครูไม่สามารถจะใช้สอนวิธีอื่นที่เหมาะสมแก่การปลูกฝังคุณลักษณะทางจริยศึกษาให้แก่ นักเรียนได้ ปัญหาการเรียนการสอนมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการมากเกินไป ทำให้ละเลยเรื่องการปลูกฝังคุณลักษณะอื่น

ไรต์ (Ried, 1965) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนเทศบาลเมืองซานดีเอโก ที่มีต่อการให้การศึกษาด้านจริยธรรมและค่านิยมโดยสอนสอดแทรกไปในวิชาต่างๆ

ผลการวิจัยปรากฏว่าครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสอนเน้นจริยธรรมและค่านิยมในห้องเรียนโดยครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเกินกว่า 80% และครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 90% มีความเห็นว่าการสอนเน้นในเรื่องจริยธรรมและค่านิยมสามารถทำได้ในวิชาของตน สำหรับจริยธรรมและค่านิยมซึ่งครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเห็นว่าสอนเน้นได้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความนับถือผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความรับผิดชอบ ความเชื่อในพระเจ้า ความยุติธรรม และการเข้าใจตนเองและผู้อื่น ส่วนจริยธรรมและค่านิยมซึ่งครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเห็นว่าสอนเน้นได้ก็คือ ความซื่อสัตย์ ความนับถือผู้อื่น ความสามัคคี และความรับผิดชอบ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าครูที่มีประสบการณ์ในการสอนตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปเห็นว่า การให้จริยศึกษาแก่นักเรียนควรทำโดยตรง ในขณะที่ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนไม่เกิน 5 ปีเห็นว่าควรทำโดยอ้อม

จากแนวคิดและงานวิจัยที่กล่าวมาเกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนนั้น จะเห็นว่าครูเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียน เพราะครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กตลอดเวลา ซึ่งได้มีผู้เสนอแนะแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมไว้ในหลายๆที่คณะพหุจะสรุปได้ว่า ครูจะต้องแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็กให้เด็กได้อยู่ใกล้ หาริธีการสอนที่เร้าความสนใจ ใช้สื่อการสอนที่น่าสนใจ เปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติจริง มีการติดตามผลสารปฏิบัติ ให้การเสริมแรงเมื่อเด็กปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และจัด

สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กให้สามารถดูดซึมจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝัง ซึ่งครูควรมีพฤติกรรมการสอนที่สอดคล้องกับหลักในการปลูกฝังจริยธรรมดังที่กล่าวมาด้วย

จากงานวิจัยที่ผ่านมายังมีได้มีการศึกษาถึงพฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งในการปลูกฝังจริยธรรมให้ได้ผลนั้นควรเน้นมากในเด็กวัยประถมศึกษา ซึ่งเด็กในวัยนี้ควรได้รับการปลูกฝังก่อนตามคำกล่าวที่ว่า “ไม้อ่อนคดง่าย” เพราะหากเด็กวัยนี้ได้รับการปลูกฝังอย่างจริงจังแล้วเราจะสามารถพัฒนาได้ดีในวัยต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมเพื่อประสิทธิภาพในการปลูกฝังจริยธรรมให้กับนักเรียนต่อไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย